

Državna ljudska knjižnica
v Ljubljani

Snopčje 52-53-54

• Slovanska knjižnica •

Josip Pagliaruzzi - Krilan

• ZBRANI SPISI •

→ Tretja knjiga →

V GORICI.

Tisk. in nakl. „Goriška besedila“ A. Gabrilek.

1896.

Giuseppe Pagliaruzzi-Krilan

(† 1. marça 1885.)

Josip Pagliaruzzi-Krilan

ZBRANI SPISI

III. knjiga.

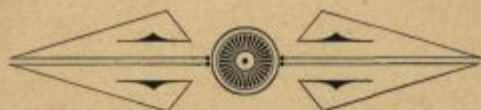
V GORICI 1896.

IZDAL ANTON KLODIČ - SABLADOSKI.

Tisk. in zal. „Goriška tiskarna“ A. Gabčiček.

IN = 030002275

Vsebina.

	Stran
Pesnikov rojstni kraj	VH
Krilanov životopis	XVII
Novo leto na kmetih	3
Za vasjo	15
Nekaj o koristi in potrebi zemljepisja	27
Sinica	43
Grob v kotu	53
Oči	69
Razpor in sprava	87
Nekateri nemški prevodi Krilanovih pesmi	137

Pesnikov rojstni kraj

Kobariška dolina.

(Slikala z matajurskega pobočja sinova viteza Klodiča, Maks in Adolf; posnetek po fotografiji).

Kaj lepšega dati ti more svet,
Ko ti domači so kraji,
Kjer vžival veselje sem mladih let,
Kjer tekli mi časi najslajši.

Pagliaruzzi-Krilan, Poezije I. 36.

Dragi čitatelj! Če kreneš iz Gorice proti severu po Soški dolini skozi Kanal, Ročinj, Čiginj ter prideš do konca čiginjskega polja, te razveseli in oživi nad volčansko vasjo, kjer se cesta zasukne navzdol, prekrasen razgled po obširni tolminsko-kobariški dolini.

Na zelenem podanku visokega gorovja imaš pred seboj vas, obsejano z nebrojnim sadonosnim drevjem, ki jo skoro skriva očem; za vasjo se razprostira proti severu in proti vzhodu do Soče lepo, rodovitno polje; onkraj

Soče se dviga stožcu podoben, z gostim lesovjem obrasten hrib, na katerem je stal nekdanj tolminski grad, in na čigar podanku se širi proti jugu prijazen tolminski trg. Za tolminskim trgom pa se dviga zeleno gorovje, katero presezajo, zapiraje obzorje, v polukrogu vijoči se Krnovi odrastki. Na severu se vzpenjajo v ravni črti nad volčansko vasjo zelene planine, nad katerimi moli proti nebu sivi, 2246 m visoki Krn.

Ko prehodiš volčansko vas ter se obrneš na tolminskem razpotju na levo, ti stisne obzorje vrsta nižjih zelenih vrhov, in tudi Krnov goli vrhunec se skrije kmalu za njimi; na levi pa se ti pokažejo trije vrhovi, ki se vidijo v daljavi kakor zobje velikanske pile, vrezane v obrobek golega vršca. Pojdi še četrto ure dalje, pa ti izgine tudi omenjena trojica izpred oči. Odslej ti podaja pot kake pol ure le enolično sliko tesnega okrožja zelenih hribov in sinjega neba. Ko se pa cesta zavije med dolg drevored, ki je z zelenimi travniki in

grmovjem obdan ter od volčanske vasi tri četrt ure oddaljen, tedaj se ti zopet razširi obzorje proti severozapadni strani do Krnovega vzporednika, do zelenega, 1667 m visokega «Stola». Še pol ure hoda, pa si na mostiču, ki prepreza v Sočo tekoči «Beli Potok».

Na mostiču tega potoka se ti zopet prikaže ona trojica v svoji polni, velikanski obliki in še više nad njo se vzpenjajoče čelo 2505 m visokega Prestrelnika, v njem pa bleščeče oko, predor, ki ga je prevrtal hudič, kakor pripoveduje narod, ko se je z glavo zatelebil v njegovo steno, da bi jo predrl ter tako došel pred mater božjo na Sv. Višarje in se gore polastil. Skoro v isti črti se beli na Krnovem pobočju med drevjem zvonik libušinjske cerkve.

Od omenjenega mostiča pelje cesta skoro v ravni črti do kamenskih mlinov, pri katerih te vabijo na počitek bistri studenci in mehka trata.

Dalje grede, zagledaš najprej nadrežniške Krnove odrastke, potem cer-

kev svetega Lavrencija, ki stoji onkraj Soče na podolgastem hribu med gostim lesovjem. Ko prideš pod Kolovrat — tako se imenuje zeleno pogorje od volčanskih Rovtov do Kolkovega pobočja — ti zablišči naproti cerkev sv. Antona na hribčku kraj pogorja, ki se razteza od Stola pa tja do Soče — «Ozko» imenuje ljudstvo to pogorje — pred njim pa se lešči visoki zvonik kobariške župne cerkve. Stopi nekoliko korakov naprej, pa zagledaš ulico kobariškega trga, katera se vije pod cerkvico sv. Antona na desno proti Soči.

Na «Kačovah», na majhnem robu na cesti se ti odpre čudovito lep razgled po kobariški dolini in njeni velikanski ograji. Skozi ravan se vije sinjkasta Soča med gostim vrbovjem in širokim prodom; na levi strani pa se zelene nad cesto prostrane idrijske senožeti, posute z nebrojnimi kopami; spredaj se dviguje Ozko pogorje in za njim mogočni Prestrelnik, ki se na videz ujema s Krnovimi odrastki. Od hriba sv. Antona

nad Kobaridom se vije drežniško obgorje do Razora, ki je loči od libušinjskih gozdov in pašnikov ter pripeljava Bačico v Sočo; nad libušinjskimi pašniki se vzpenja Krnov planinski hrbet; skoro prav tebi nasproti se beli že omenjena cerkev sv. Lavrencija, nekoliko više pa nad njo cerkev sv. Duha, pri kateri se širi libušinjska vas; še više opaziš vrsensko selišče, a še dalje proti desni, niže od omenjenega selišča, se leskeče v solnčnem svitu slap deročega hudo-urnika liki velikanska, iz višočine v strašno globočino segajoča vrv. Radostno se ti ustavljajo oči na vsakem kraju krasne doline in na njeni tako raznolični ograji ter se ne morejo napasti lepote, katero jim tukaj ponuja bogata narava.

Ko prideš do drugega drevoreda na tej cesti, se skrije Prestrelnik za nižjimi gorami. Še pol ure hoda, in prišel si do precej velike idrijske vasi, ki se širi skoro zakrita med sadnim drevjem sredi jako rodovitnega polja.

Prehodi to in bližnje mlinsko selišče, stopi na mostič, ki vodi čez Idrijo, pa zagledaš prijazni kobariški trg na skrajnem robu slikovite doline.

Ko prideš vanj, se potrudi še po hribčku navzgor do cerkve sv. Antona, tja do razgleda po ravnini.

Pri cerkvi stoječemu, ti strmi nasproti na iztočni strani kakih 1000 m visoka Krnova stena; pod Krnom vidiš na isti strani 1524 m visoki Kozljak in na njegovem podanku sotesko, skozi katero vije Soča od severa v globoki, v skale izdolbeni, s kamenenim mostom prepreženi strugi svoje zelenkaste valove v kobariško dolino. Pogled ti hiti za šumečimi valovi ter se radostno ustavlja nad rodovitnim poljem, ki se širi ob reki ter je obsejano z nebrojnim sadnim drevjem. To polje in pa na Krnovem pobočju ležeče vasi: Ladri, Smast, Libušnje z že omenjeno cerkvijo sv. Duha in cerkev sv. Lavrencija, sezidana na hribu, enakem debeli kopi, na desni strani pa planinsko pobočje in

sleme Kolka, ki je na podanku lepo z gozdom prepasano: vse to ti ustvarja tako čarobno sliko, kakršno vidiš v naravi le redko. Proti jugu obrnjen, opaziš v ravnini že omenjeno mlinsko zaselje in idrijsko vas; prav tebi nasproti se temni gozd, skozi kateri se vije pot polagoma na idrijske pašnike do Golobov, majhne vasi livške občine, in na široki hrbet 1243 m visokega zelenega Kolka. Na zapadni strani se ti odpira drugi del doline, ki ga zaslanja kot močena ograja na levi gozdnati 1685 m visoki Matajur, na desni pa «Ozko» pogorje. Na pobočju Matajurja slonita vasi Svinja in Sužid; na cesti, držeči v Italijo, vas Staro selo in zaselje Rob, a Krejska vas na podanku Stola, ki se dviguje nasproti Matajurju; v «Kotu» se vidijo vasi: Potoki, Borjana, Sedlo, Stanovišče in še dalje breginjske senožeti. Od Starega sela sem se blešči v ravnini med poljem v premi, umetno izkopani strugi Idrija, ki se izteka v Sočo pod mlinskim zaseljem. Oči ti slede

nehote njenemu toku ter se ti ustavijo
naposled na kobariškem trgu. Na misel
ti pridejo pesnikove besede:

Zato, ko jaz jemljem od vas slovo,
In gredem v vrtnec sveta,
Zato mi srce je tako težko
In teče mi potok solzá.

Oj z Bogom, oj z Bogom ti, mala vas,
Oj z Bogom ti, ravno polje!
Pozdravljam te, hribov zelenih pas,
Pozdravljam vas, glasne vodé.

In koder bom hodil in bival jaz
V vseh krajih široke zemljé,
Na vaju bom mislil, polje in vas,
Na vas, oj goré in vodé!

Poezije, I. 6.

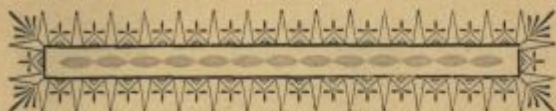
Krilanov životopis

Krilanova rojstna hiša.

(Risal g. Ant. Gwaiz).

V Kobaridu (1859-1868).

Med vami nekdanj sem vesel igral,
In letal in skakal okrog,
Ko v sreči otročji še nisem znal
Življenja skrbi in nadlog.

Poezije, I. 3.

Škoro na sredi kobariškega trga, blizu cerkve in lipe, stoji najlepša, največja hiša, do leta 1879. last Pagliaruzzi-jeve rodbine.

V tej se je porodil dne 26. maja 1859. leta Josip Pagliaruzzi, ki se je kot pesnik imenoval Krilan.

Njegova mati, Marija, je bila pobožna, dobrotljiva žena, dobra mati, skrbna, marljiva gospodinja.

O teh njenih vrlinah si se lahko prepričal, če si opazoval, kako je skrbela, da so se pripravili ob nedeljah in

praznikih šopki cvetlic iz obširnega hišnega vrta za oltar v župni cerkvi, s kako obilnim darom in prijaznim obrazom je odpravljala ubožčke, kako vestno je gledala na to, da so hodili otročiči lepo opravljeni v šolo, s kako ljubeznijo je skrbela za njih dušno in telesno blaginjo, kako odločno je odkazovala poslom vsakdanja dela in delavcem opravila, pa tudi skrbno jih krepila z dobro hrano. Pri njej je pač veljalo geslo: Moli in delaj.

Josipov oče, Izidor, je bil tudi jako delaven mož. Kakor so zahtevala opravila in čas, je posloval zdaj v občinski pisarnici, zdaj odpravljaj pošto, zdaj pripravljaj čebelarske vozove, da bi se prepeljale čebele na pašo. Med enim delom in drugim se je pomenkoval s sosedom-kupcem o trgovinskih stvareh, z drugim o močvirju, za katerega izsušenje se je potegoval z vso močjo, in če je prišel dekan Jekše na pošto, se je razgovarjal z njim o notranji politiki in položaju našega cesarstva in sploh o

vseh vprašanjih, ki zanimajo izobraženega človeka, najraje pa o narodnem gospodarstvu. — Iz njegovih pogovorov si spoznal, da je izobražen mož.

Dovršil je bil oče gimnazijo v Gorici in pravoslavne nauke na vseučilišču na Dunaju, kjer je vstopil za praktikanta pri tedanji c. kr. združeni upravi komorskih dohodkov. Že 10. decembra 1842. leta, šest tednov po nastopu, je dobil od uprave spričevalo sposobnosti, marljivosti in vzornega obnašanja in pa službo. Tu je služboval dve leti, dokler ga ni pozval priletni oče domov, da bi mu izročil gospodarstvo. Prav zato, ker je bil jako izobražen, postaven in pošten mož, so ga občinarji izvolili za župana in volilci poslali v deželni zbor, v katerem je sodeloval v prid pokrajine Goriške in Gradiške celih dvajset let. Naravno je pa tudi, da je bil kot najbolj izobražen med zasebniki kobariške doline nekoliko samovladarski, in da je bil brezobziren v svojih poslih ter je izkušal vselej spraviti do veljave svoje

prepričanje, če tudi so mu nasprotovali vsi. To dokazuje prav tisto izsuševanje močvirja, ki se je nekdanj širilo med Kobaridom in Starim selom; za-nje se je potegoval silno odločno in uspešno ves čas svojega poslanstva. Prav tisti dan, ko je izdihnil svojo dušo, dne 25. septembra leta 1884., je bil zvršen zadnji prekop, po katerem se je izravnala struga, po kateri se izteka v Sočo rečica Idrija, in ki je bila preje zaradi mnogih zavojev redilnica smradnega kobariškega močvirja.

Sploh je pospeševal oče Izidor, kjer je le mogel, korist svojega kraja in okraja. Kot ud okrajnega šolskega sveta je posebno strogo silil na to, da bi otroci redno hodili v šolo. Strog je bil tudi s svojimi otroci, pa tudi skrben oče jim je bil. Toda poleg vse strogosti mož ni bil čemereren in kislega obraza. Rad je imel družbo, rad je vabil prijatelje na kozarček vina, rad je zapel lepo Slomšekovo:

„Preljubo veselje, oj kje si doma?“

ali kako drugo slovensko ali nemško pesem; saj je pa tudi imel sam kaj prijeten glas. —

„Nec stirps prima fui“

je smel reči o sebi Josip z Ovidijem. O najstarejši mu sestri Matildi je pa veljal skoro popolnoma Ovidijev stih:

„Iamque septem vitae soror geminaverat annos“,

ko je Josip prišel na svet.

Druga sestra Marija je imela takrat skoro dve leti, brat Alfonz deset, Albin osem let. Desetega decembra leta 1862. se mu je porodila najmlajša mu sestra Adela.

Lepo je bilo videti to družino v sreči, in še leta 1865. sem rekel očetu Izidoru, da bi bilo težko najti družino, ki bi bila tako srečna kakor njegova.

V teh tako prijetnih odnošajih je preživel naš Pepič otroško dobo.

Ko je bil goden za šolo, ga je poslal oče v kobariško, takrat še le dvorazredno narodno šolo. Fran Dominko, izvrstni ravnatelj tiste šole, ki

je sedaj četverorazrednica, in pripravljalnica za učiteljišče, in šolski nadzornik tolminskega okraja, mu je bil prvi voditelj na polju posvetnih ved, in kobariški dekan, Andrej Jekše, pravi vzor duhovnega pastirja, kateremu je po vsej pravici postavil Simon Gregorčič v «Zvonu» leta 1883. na 250. str. (Poezije, II. zvezek iz leta 1888., stran 86.) nevenoč spominek, mu je bil učitelj veronauka, a je tudi sicer močno vplival nanj. — Da se je torej deček navzel ljubezni do rojstnega kraja in do prelepe rojstne doline, v kateri je preživel tako srečne dni, je bila naravna stvar; a tudi ljubezen do naroda, med katerim je živel, se mu je ukoreninila v globino srca, kakor kažejo kaj jasno njegove pesmi :

Jaz vedno le na-te sem mislil,
Predragi, premili moj dom!
Nikoli te nisem pozabil,
In tudi nikdar te ne bom.

Poezije, II. 5.

V Gorici (1868-1878).

Ko je naš Pepič dovršil drugo leto v kobariški narodni šoli, ga je poslal oče meseca novembra leta 1868. v Gorico v šolo ter ga je dal k meni na stanovanje. Stopil je Pepič v tretji razred vadnice, združene z učiteljiščem. Nekoliko časa mu je bil učitelj Valentin Kumar, poslej pa vrli Anton Hribar, znani slovenski skladatelj. Ta je kaj dobro vplival nanj, ker je bil sicer jako natančen in strog, ob enem pa pravičen in jako prijazen s svojimi učenci. Pagliaruzzi pa je bil tudi kaj pazljiv in marljiv učenec, ki ni izgubil v šoli nobene učiteljeve besede, a doma ni zanemaril nobene naloge. Sošolcem in tovarišem se je kmalu močno priljubil, in kako se ne bi bil, ko ni storil nikomur nič žalega, pač pa je ustregel vsakemu, če je le mogel. Že tedaj, ko je stanoval pri meni, sem opazoval pri njem vpliv njegove pobožne matere, ki ni prepuščala deklam svojih dolžnosti, ampak je vsako

jutro, ko je vstal, vsak večer, ko je šel spat, sama molila z njim, dokler je bil še doma. Naš Pepič ni vstal nikdar, da ne bi bil molil, ni legel nikdar na nočni počitek, da se ne bi bil zahvalil gospodarju sveta za prejete dobrote. Takisto je molil pred jedjo in po jedi ter ohranil to hvale vredno navado do smrti.

Meseca oktobra leta 1870. je vstopil Josip v goriško gimnazijo.

Ker sem meseca novembra istega leta jaz odšel v Poreč za pokrajinskega šolskega nadzornika, in ker je prišla za menoj meseca marcija leta 1871. tudi moja družina, si je moral oče Izidor poiskati za svojega sina drugega gospodarja. Stanoval je odslej največ časa pri učitelju mestne šole, g. Samcu, pa tudi pri drugih gospodarjih. Vsi so mi hvalili, kolikorkrat sem prišel v Gorico, vzgledno vedenje in vztrajno marljivost njegovo. Meseca septembra leta 1871. sem bil premeščen iz Poreča v Gradec in nisem Josipa videl več do meseca oktobra leta 1872., ko sem prišel v

Kobarid na odpust. Ko pa sem bil leta 1873. premeščen iz Gradca v Trst, sem zahajal vsak mesec v Gorico, in tedaj sem imel prilike dovolj, da sem videl Pepiča.

V šoli se je odlikoval, kakor so mi pravili njegovi profesorji, vedno tako, da mi ga ni bilo treba priganjati, temveč da sem ga moral včasih še odvrčati od prenapornega učenja. Že zgodaj je začel čitati in je prečital mnogo slovenskih in nemških knjig; tudi srbščini se je rano priučil. Pri vsem tem pa nisem slutil v njem posebnih duševnih sil, če tudi je bil odličnjak med součenci. Pisal mi je namreč prav suhoparna, enolična pisma do dovršenega petnajstega leta. Ko pa je prestopil v peti gimnazijski razred in se je nekoliko seznanil s Homerjem, je bilo, kakor da bi bile odpale sponse, ki so stiskale doslej njegovega duha. Kako se mu je v pismih vrstila misel za mislijo v lepi, logični zvezi! Kako dobro izdelani pa polni lepih, primernih izrazov so bili sedaj njegovi stavki! Pa naj kdo reče, da nič

ne hasnijo staroklasični nauki! Opazivši to izpremembo, sem ga izpodbujal, naj iz latinskih in grških klasikov ne bere le tega, kar mu ponuja šola, marveč naj jih prebira tudi sam v prostih urah s pomočjo slovarja, kolikor mu bode mogoče. Tako je tudi storil. Ko sem mu rekel konec šolskega leta 1875. — 76.: »Pepič, no, poskusiva, ali si zmožen preložiti Homerja na slovenski jezik tudi v takih odlomkih, katerih nisi bral v šoli«, je bil takoj voljan poskusiti, in preložil mi je, kjerkoli sem mu odprl knjigo, da sem mu le povedal pomen kake neznane besede.

Pa tudi slovenske pesnike je začel marljivo čitati in tudi kupovati slovenske in nemške knjige ob svoji mesečnini, ki mu jo je dajal oče na razpolaganje, ali ob tem, kar mu je včasih poslala mati. Imel pa je hvale vredno navado, da je po večkrat prečital vsako knjigo, in da si je zabeleževal v zapisnik neznane reke in lepe misli, ki jih je bil našel v knjigah. Posebno ugodno je

bilo zanj, da je prišlo leta 1875. — 76. njegova sestra Marija v Gorico na učiteljišče, in da se jima je drugo leto pridružila tudi sestra Adela, tako da so skupaj stanovali vsi trije in tako manj čutili ločitev od doma.

Konec šolskega leta 1878. je dostal Josip zrelostni izpit na goriški gimnaziji, kakor je bilo pričakovati, z odliko.

Na Dunaju (1878-1882).

Proč je doba mila
Zlatih sanj in mira;
Pred menoj odpira
Žizni se obzor.

Poezije, II. 78.

Po dovršeni gimnaziji je nastalo za Josipa vprašanje: Kaj sedaj? Oče je bil praktičen mož in prepričan, da mu je sin

„Fortia verbosi natus ad arma fori“;

sinu pa

„Iam puero coelestia sacra placebant,
In suum furtim Musa trahebat opus“.

Kadar se je govorilo o profesuri in o poeziji, mu je odgovarjal oče takisto, kakor je rekal Ovidiju oče:

„Studium quid inutile tentas ?

Maeonides nullas ipse reliquit opes“

če tudi oče Izidor ni navajal prav teh stihov.

Da bi torej ustregel očetovi želji, se je vpisal na dunajskem vseučilišču za pravoslovca. Bil je pa največ doma in le malokrat je šel za malo časa na Dunaj. Pa le malo časa je užival veselje, ki mu ga je zavdajalo življenje na očetovem domu v rojstnem kraju.

Preselila se je namreč družina Pagliaruzzijeva meseca oktobra leta 1879. v Gorico, kjer je bil kupil oče Izidor primerno hišo. Tu je bil Josip zaradi veselosti, šaljivosti in zaradi duhovitih napitnic, ki jih je improvizoval v slovenskem, nemškem, italijanskem in furlanskem jeziku, kmalu ljubljeneec vseh družb, v katere je zahajal.

V Gorici (1882-1885).

Dvignil že sem krila
V zračje gor prostrano ;
Črno pa pod mano
Smrt zija navzgor.

Poezije, II. 78.

Po dovršenih štirih letih pravoslavnih nauk — v tem času se je pa tudi seznanjal s klasiki vseh narodov, če ni mogel po izvirnikih, pa vsaj po prevodih — je stopil naš Josip v prakso pri deželnem sodišču v Gorici, pri katerem se je odlikoval s točnostjo in s posebno spretnostjo v izvrševanju svojih poslov.

V tem je pa prav marljivo zlagal pesmi ter si je pridobil v stihotvorju toliko izurjenost, da je mogel o sebi reči, kar pravi Ovidij o sebi :

„Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos,
Et quod tentabam dicere, versus erat“.

Konec leta 1884. je izstopil Josip iz prakse pri c. kr. deželnem sodišču ter se hotel poprijeti odvetništva.

Učenje za doktorat, praksa pri odvetniku, katero je bil začel, učenje tujih jezikov, francoščine, angleščine in ruščine, čitanje poetičnih proizvodov in poleg tega še ponavljanje naravoslovnih nauk, ki so se mu bili omilili izza gimnazijske dobe, potem — last, not least — pesnikovanje: vse to delo, ob enem nadaljevano, mu je živce tako razburilo, da ga brez škode ni mogel dolgo prenašati. Neumorno, naporno delovanje je gotovo kolikor toliko pripomoglo, da je začel bolehati meseca januarja leta 1885., in da ga je usmrtila meningitida prvega marcija leta 1885. ob dveh popoldne.

Zemeljske ostanke Josipove so prepeljali v Kobarid v domačo rakev dne 3. marcija. In tako se je izpolnila pesniku vsaj tista želja, katero je bil izrazil v stihih:

Da tukaj bi živel in spal nekdej,
Bile so edine želje.

Razni prijatelji in znanci so pisali v različnih listih o prerani smrti našega Josipa; tako je prinesel »Ljubljanski Zvon« v 4. številki istega leta obširnejši životopis njegov iz peresa sošolca in prijatelja K. Štreklja. Tudi »Slovan« je priobčil v 7. številki leta 1885. Josipovo sliko in životopis, ki ga je spisal častiti mu prijatelj, pesnik Simon Gregorčič, ki mu je položil tudi nevenoč venec na grob, pesem, ki naj jo tukaj ponatisnemo:

Oh, tudi ti si moral pasti,
Ti, ena mi najslajših nad,
Ko jel si najkrepkejše rasti,
Ko zlat si jel roditi sad...
Dehnila v te je mrzla smrt,
In sad stoter je v cvetju strl.

Srcé ti je svetišče bilo,
A v njem častit in svet oltár,
Kjer večnemu si žgal kadílo,
Kjer domu žgal si vreden dar;
In čednost slednjo, slednji vzor,
Ta sveti družil je prostor.

Tvoj duh — zakladnica bogata,
Kjer mnog je ležal biser skrit,
In dragi kamni, ruda zlata,
Tu širili so jasen svit;
Te bil bi obrusil, prekoval
Ter domu v dar jih slaven dal.

Srcé ti vzorno, um sijajen,
A med obema krasen sklad;
Značaj ti čist in neomajen,
Bil cel si mož, če prav še mlad!
Kaj s takimi darimi pač bil
Bi lahko tu še izvršil!

Gojil to nado sem veselo,
Da z vencem narodnih zaslug
Odičiš kdaj si možko čelo;
A venec zdaj ti vijem drug.
Oh, zlati moj ljubljeneč ti,
Zdaj grobni pletem venec ti.

Zadušil rad bi solze vroče,
Kot mož bi nosil rad gorjé;
A ni zatreti solz mogoče,
Prepolno jih je to srcé;
Pridrl na dan je njih potók,
Drhteč zdaj plakam kot otrok.

A tudi ti si ga izgubil,
Oj, narod moj, ne jaz samó;
Kako te on srčno je ljubil,
Kako ti služil je zvestó!
Zato, moj rod, z menoj žaluj,
Izgubo bridko objokuj!

A vse solzé, ki pri pogrebi
Gomilo z njimi močimo,
Jih tožni ljemo le sebi,
O ranjkih jih ne točimo:
Saj ti so srečni vrh zvezdâ,
Kjer ni vzdihljajev, ne solzá.

Ti zlata duša, duša srečna,
Si med duhovi srečnimi,
In jasno luč te neizrečna
Obseva z žarki večnimi.
Ljubezni in resnice svit
Brezkončen je črez te razkrit.

Za venec tukaj si se trudil,
In bil bi lep si pridobil;
A lepši Bog ti je ponudil,
Ti sveto čelo z njim ovil!
Sam večno mlad, neumrjoč
Zdaj venec nosiš nevenoč!

Da je bil pa Krilan res »zlata duša«, kakor pravi pesnik Simon Gregorčič, dokazuje to-le pismo, katero je pisal Josip dne 21. decembra leta 1884. kobarškemu dekanu Andreju Jekšetu:

«Prečastiti gospod dekan!

Lahko mi verujete, da ne vem, kako bi začel to pismo, da ne znam, kake besede bi izbral, da bi izražale, če tudi slabo, ono hvaležnost, katero čutimo jaz in moji sestri do Vas, nepozabni naš gospod dekan. Bog Vam plati vse one brezštevیلne dobrote, katere ste izkazali naši družini, posebno pretekle počitnice, ko ste bili največja zaslomba in tolažba ubogemu bolnemu očetu in spremljevalec na zadnjem potu njegovem! Povejte, prečastiti gospod dekan, kako bi mogel jaz pozabiti onega strašnega dne 27. septembra, ko sva skupaj peljala iz Gorice v Kobarid truplo mojega očeta? In ako ne bi bilo Vas z

menoj, kaka bi bila še le tedaj ona pot in oni dnevi v Kobaridu!

Pač bi bil graje vreden, ako bi mislil, da moram jaz poplačati take do-brote. Vendar pa je odmenjena plača tudi takim delom; ali te plače ne more dati ves svet, to ima samo višnji Bog v svoji oblasti, in on naj jo siplje iz pol-nih rok na častito Vašo sivo glavo v novem in še v mnogih, mnogih letih, in ko ležete i Vi k zasluženemu, ne-kaljenemu počitku in pojdete v sveta nebesa!

Kakor vidite, gospod dekan, nekaj čudno in zmedeno je to voščilo, vse drugače, nego Vaše jasne in modre be-sede. Ali saj je tudi meni čudno in zmedeno v duši in sreči, in solza mi sili v oko, ko se spominjam onih dni in z njimi Vas, prečastiti gospod dekan.

Blagovolite prijazno sprejeti one kaplje, katere Vam je pripeljal voznik, nikakor ne kot povračilo, ampak samo kot prav majhen viden dokaz naše ne-skončne in neginljive hvaležnosti do Vas.

Pozdravlja Vas iz dna srca, tudi
v imenu sester, ostajem

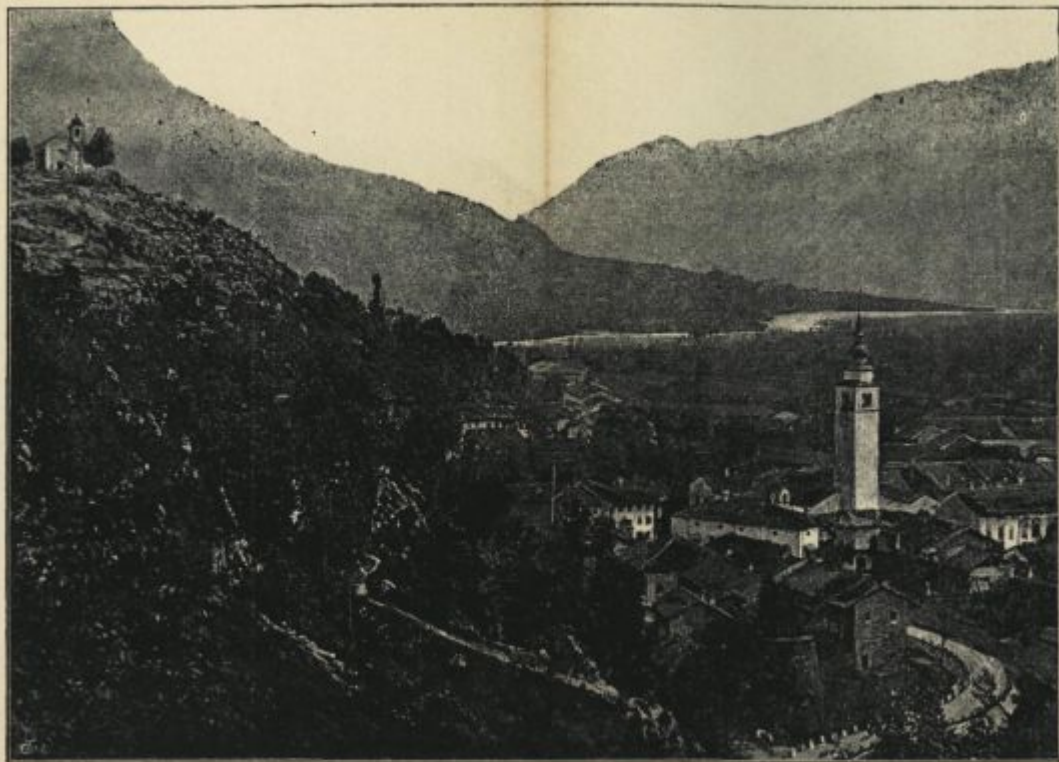
prevdani in prehvaležni

Vam

Josip Pagliaruzzi».

Ali si je ustvaril Josip trajen spomenik v svojih spisih, ali si je, kakor pravi pesnik Gregorčič, priboril »tukaj lep venec«, naj sodi občinstvo, kateremu jih podajem v teh zvezkih.

Anton Klodič-Sabladoski.

Del Kobarida od zapadne strani.

Jesip Pagliaruzzi - Krilan

Spisi v prozi *

Novo leto na kmetih

Nikoli se še ni zdela jutranja služba božja vaški mladini tako dolga kakor danes; nikoli še niso otroci tako težko klečali kakor danes; nikoli niso molili tako malo. Ko je molil duhovnik po evangeliju nekoliko očenašev za one, ki so umrli v starem letu, in za srečno novo leto, so se pregibale tudi otrokom ustnice; ali ko bi bil povprašal kakega paglavca, kaj in za koga je molil, gotovo bi bil sramežljivo pogledal v tla, odgovoril pa ne bi bil nič, ker tudi res ni vedel, kaj je molil; saj so bile njegove misli danes zunaj cerkve, kamor bi bil že najrajše šel tudi on.

Služba božja je končana. Še enkrat pokleknejo, duhovnik blagoslovi svojo čredo, potem pa zagrmé po cerkvi otročji črevlji, in vaška mladež se usuje iz cerkve. Glasno in živo pomenkovanje se začne, otroci se razdelé v majhne čete, in hajdi konja kovat!

Najprej seveda leté v župnišče. Gospodovi kuharici ta ropot ni posebno všeč, in zato jezno ukazuje otrokom, naj se poberó iz veže. Ali danes ne opravi nič. Kakor bi bili k tlom prirastli, stojé otroci ter mirno gledajo jezečo se hišno. Vedno nove čete prihajajo, da jih je že polna vsa veža. Tiho šepetanje se začne, vprašanja in odgovori se čujejo; ali kar umolkne vse, in klobuki izginejo z glav, kajti ravnokar je vstopil duhovni gospod v vežo, vrnivši se iz cerkve. «Voščim veselo novo leto — Bog vam daj vse dobro — Da bi bili še danes leto zdravi in veseli!...» se glasi od vseh strani, in otroci se rijejo okrog gospoda, moleč mu z desnico jabolko, krompir ali tudi

oblico. In gospod, ki je dobra duša, stopi v svojo izbo ter prinese polno skledico novcev, četrtakov, celo kaka desetica se blišči med njimi. Potem vzame iz iztegnjenih rok jabolko za jabolkom ter potisne novce vanje, temu tudi dva ali četrtak in onemu svetlo desetico. Kakó bistro gledajo mali voščivci na gospodove prste, kaj vpiči v jabolko, kakó zagrabí vsak svoje in, «Bog povrni!» mrmraje, hité ven, kjer jih že čakajo tovariši. «Kaj ti je dal?» «koliko imaš ti?» kličejo prišlecú in se gnetejo okrog njega, da bi mu pomagali šteti, če tudi je samo eden ali dva novca, potem pa hitro dalje k temu ali onemu sorodniku. Po poti gredé, pa vsak še enkrat pregleda svoje jabolko, prešteva, koliko «žrebljev» že ima njegov konj, ter potisne novce globoko v sredo, da se komaj vidijo. Kaj danes mar otrokom mraz, sneg in led! Če se komu po poti zdrsne, ker ne pazi, kam stopi, in če telebi v sneg, kaj to, samo da ni padel noben novce iz jabolka!

Kar ima vas otrok, vsi so danes zunaj, dečki in deklice, veliki in mali. Če le more hoditi, že ga vleče starši brat ali sestra za roko s seboj ter ga poučuje po poti, kako mora voščiti in prositi, da mu podkujejo konjiča, ki ga drži v premrzli roki. Bolj mali in plašljivi hodijo v velikih krdelih, da imajo več poguma, odrastli pa stopajo po trije ali štirje vkup ter nočejo sprejeti novih v družbo, kajti če jih je več, dobi manj vsak.

Proti deseti, enajsti uri je vsa vas obrana; pri vsakem stricu in ujcu, pri vsakem svaku in teti so že bili, in dasi skrbno premišljujejo, ali so koga požabili, ni nobenega več. Tedaj vstopijo v kako vežo ali pod kako streho ter štejejo svoj dobiček, ne enkrat ali dvakrat, tudi več nego desetkrat vedno z istim veseljem. Največ pa jih stoji doli pred Kovačičem, ki prodaje sladčice. Mož si je te dni priskrbel novih, in zdaj so razpostavljene v njegovem oknu v prozornih steklenih loncih. «Hej! to mora biti dobro», «slišiš, jaz bi rad to

kupil», «ne, ne, to je bolje, jaz sem že to pokusil», se pomenkujejo med seboj, željno zroč v okno, za katerim se smeje zviti prodajavec. He, ko bi se moglo to zastonj dobiti — ali Kovačič hoče imeti novce, zastonj ne dá nič. «Nu, pa saj imam dovolj novcev, če enega oddam, se še poznalo ne bo», mrmra otrok ter obrača jabolko, premišljuje, katerega bi neki najprej nesel v prodajalnico. «Eh ta je tako grd, naj bo», in potegne ga počasi iz jabolka in s težkim srcem ga nese noter za sladčice. Ali kamor je šel eden, gre tudi drugi; prvi je prebil led in uglasil pot, in tako izgineva novce za novcem iz jabolka. O joj, zdaj je v jabolku že več praznih luknjic nego novcev! Tisti presneti Kovačič ga je zmotil; «ako ne bi bil šel k njemu, bi imel še vse», se kesa otrok, vzame ostale novce iz jabolka, jih očedi in odrgne, da se svetlé kakor novi, ter jih shrani za semenj v stari mošnjici, katero si je bil izprosil od matere. Tako jo čuva, kakor bi bila polna samih svetlih rumenjakov, in

po noči jo skriva pod svojim zglavjem, da se mu sanja o samih novcih, katere pobira s tal in gati v mošnjico; ali ko zjutraj prešteva svoje premoženje, nima niti enega več nego prejšnji dan. Odrastli dečki pa igrajo za novce, skriti pod kako lopo na kakem dvorišču, dokler jih ne zapodi gospodar ali ne izgine zadnji novc iz jabolka — prvi začetek poznejše nesrečne strasti!

Ne samo otroci, tudi stare pripognjene ženice se veselé že dalje časa novega leta. Takoj po maši prileze starka v kako premožnišo hišo, stopi za ognjišče ter pričakuje gospodinje. In kadar pride ta v kuhinjo, tedaj ti začne voščiti, da te ušesa bolé: «Bog obvaruj vas in vaše otročiče vsega hudega, Bog vam daj ljubo zdravje, Bog daj, da bi se živina lepo redila, sveti Andrej brani krave nesreče, in sveti Štefan pazi, da se ne bi poškodoval konj, Bog daj rajnkim mir božji; Bog vam vse povrni, kar ste mi dobrega storili! Bog in Devica Marija daj otročičem pravo pamet, da bi

postali, kakor njih mati, tako pobožni in tako dobrih rok. Sveti Florjan ohrani hišo ognja in druge nesreče, in vsi svetniki naj prosijo Boga za dobro letino! Tako beseduje brez konca in kraja ženica za ognjem in vsakega svetnika, ki ji pride na um, prosi, naj hrani to ali ono pri hiši, kar ji prej ni prišlo v misel. In gospodinja, ki pa sliši zelo malo, kaj vse ji vošči starka, ji naliže skledico kave. Hej, kakó ji to diši! To je njena najljubša hrana, in prav zaradi nje je prišla danes tako zgodaj. Pri odhodu ji pade tudi kak novčič v dlan, in potem začne zopet voščilo s kraja, da bi sami svetniki utekli.

Najbolj silijo h gospodu župniku, ker on ne gleda na vsak novec; a toliko bolj gospodova hišna, ki vsako po strani pogleda in bi jo najrajši zapodila z vsemi njenimi voščili. Ali človek ne sme vsega storiti, kar želi, in tako mora tudi hišna požreti svojo jezico. Vsako toliko pride gospod iz izbe v kuhinjo, kjer sprejema voščila svojih vaščanov, in tedaj

se ti začne voščenje brez konca in kraja, brez miru in odpočitka, da je treba človeku svete potrpežljivosti. Hvala Bogu, da je novo leto samo enkrat v letu; to je edina tolažba v takih slučajih!

Možje so od nekdanj sovražniki predolgih govorov, to slabost imajo le jezične ženske. Ako vidi sosed soseda, znanec znanca na cesti ali tam na voglu, stopi k njemu, mu poda roko, govoreč: «Bog daj, da bi se še danes leto videla zdrava in vesela!» in konec je. Zato pa se zbirajo možje danes bolj ko navadno v gostilni pri dobrem vinu ter si napivajo s pravo moško pijačo. In kdo bi mu zameril, ako izpije danes nekoliko kozarcev več; saj je danes prvi dan novega leta, katero treba dobro začeti po starem pregovoru: Dober začetek, dober konec.

Tudi hišne gospodinje si voščijo vse dobro v novem letu in med tem si skrivaj gledajo na ognjišče, koliko loncev stoji na njem, in kaj gleda iz njih, kaj kuha danes soseda, ali bodo imeli

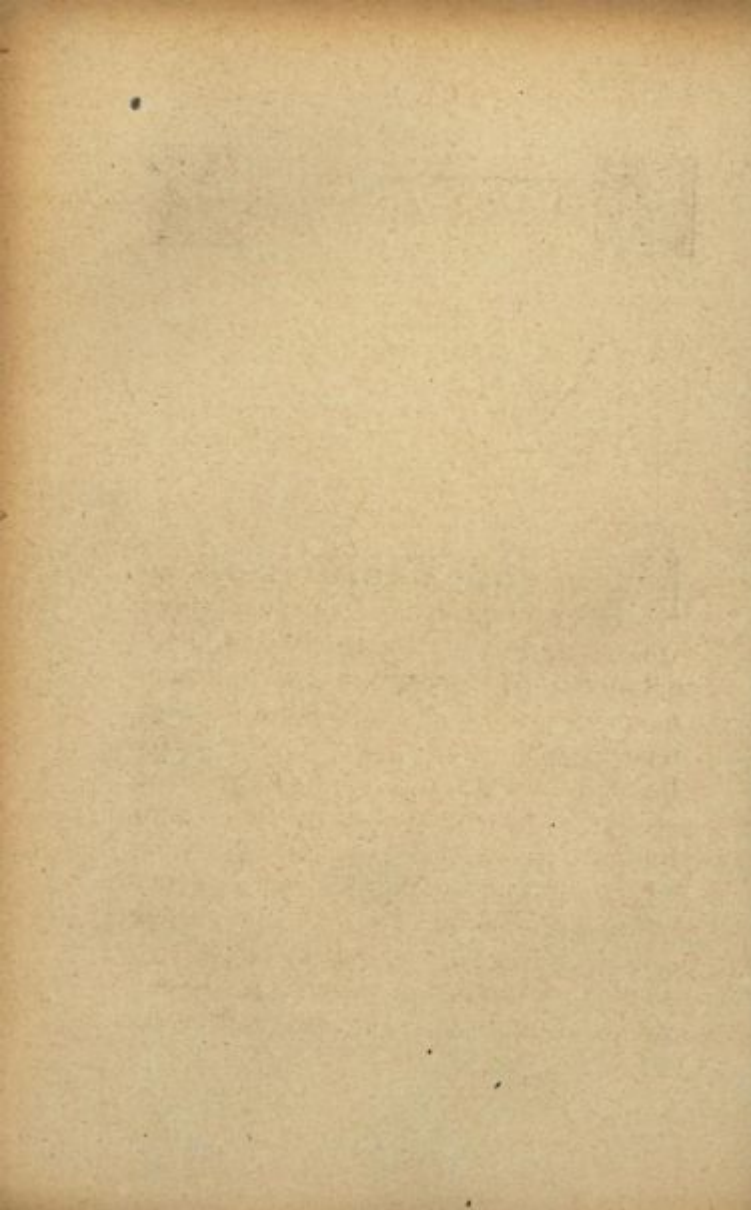
tukaj boljše kosilo nego doma. Eh, ta ženska radovednost!

In tudi odrastla mladina, ki le tja v dan živí in norí, kakor pravijo stare ženice in možje, tudi ta mladina si vošči danes veselo novo leto. In marsikako vaško dekle ima danes pri veliki maši novo ruto okoli vratu ali nov predpasnik, katerega ji je dal za vezilo davi oni brhki mladenič, s katerim se že nekaj časa tako rada gledata. In pogosto se zgodi, da pride za novoletnim vezilom drugo vezilo, ki ju zveže za vse življenje. Bog daj, da bi se jima tedaj izpolnilo vse, kar sta si danes voščila, da bi še mnogo novih let doživela v miru in sreči!

—❁— **Za vasjo** —❁—

Prav tam v kotu male dolinice na podanku gore se razteza majhna vasica. Majhna je, pa srečna; kajti, oddaljena od posvetnega hrupa in šuma, ne pozna tistih skrbi, ki se zbirajo kakor temni oblaki na obzorju človeškega življenja in človeku zakrivajo solnce mirne sreče. Tukaj v prosti naravi živé srečni ljudje, zadovoljni s tem, kar jim rado- voljno podaje mati priroda, ne hrepeneč po zlatu in slavi. Tukaj v tem čistem gorskem ozračju, pod tem jasnim nebom so si ohranili čisto in jasno dušo, katere še ni okužil strupeni dih sebičnosti.

Tam doli proti jugu se vleče majhen griček. Ves je lepo zelen; tu pa tam stoji kak star, širokovejnat oreh ali kaka visoka divja črešnja, in tam na levi se začena teman smrekov gozd. Na podanku griča izvira studenček ter se vije kakor živo srebro po ozki strugi dalje po dolini. Ob njegovih bregih raste šibke beke in visoki topoli, in lepe cvetice se ogledujejo v kristalni vodici.

Na ta hribček se vežejo najlepši spomini vseh vaščanov, starih in mladih, moških in ženskih. Saj je vsak tukaj preživel najlepše svoje ure in dneve; sladke ure mladosti, ko še ni vedel, kaj je skrb in bol, ko se je smejal ves svet krog njega in tudi on z njim; ko je še mislil, da je svet za to, da se on na njem veseli in raduje, ko še ni spoznal njegovih bridkosti in težav, ko je ves božji dan tukaj preletal in preskakal ter se potem ves truden vrgel sladkemu spanju v naročje, da bi ponovil jutri, kar je delal danes.

Ko začne debeli sneg kopneti in prvi zvončki in vijolice plaho pogledavajo izpod bele odeje, tekajo že vsi vaški otroci sem-le, trgajo lepe cvetice ter jih potem, veselo vriskaje, mečejo v potoček in gledajo, kako se vrti in podi druga za drugo naprej po dolinici. Veselo skačejo črez ozko strugo ter se drevé proti gozdu, iz gozda na hribček, s hribčka pa nazaj črez studenček v gozd. Če pa se kateremu spotakne noga, da se izvrne v bistro vodo, tedaj se smejejo vsi iz srca in se rogajo ubogemu nesrečnežu, ki ne ve, kaj bi začel, ali bi se jokal, ali smejal, dokler ne potegne tudi on z njimi in veselo skače dalje, kakor da se ne bi bilo nič zgodilo. In ko začne trava poganjati in vmes cvetejo lepe cvetice, tedaj se podijo urni otroci po njej ter lové pisane metulje, ki letajo od cvetice do cvetice. Če pa se prikaže od kake strani gospodar, tedaj se razkropijo, kakor bi trenil, po dolinici, ali pa krenejo v gozd, kjer se mu potem nagajivo posmehujejo izza

kake smreke in čakajo, da zopet odide, da se bodo potem dalje lovili po zelenem griču. Ko drevje cvete, plezajo po njem po rjave hrošče, da jih privezavajo potem na niti in zopet izpuščajo v zrak, smeje se revnim živalcam, ki bi takó rade zopet vzletele gori na ljubi cvet, ako jih ne bi držale otroške roke.

Ko se v gorkem poletnem solncu sadje žari pod drevjem med zelenim perjem, ne vidiš tam na hribčku niti enega sadu na vseh drevesih. Vse sadje je izginilo z dreves, samo malo listja še visi po njih. Gospodar sadja še pokusil ni, kajti ko je bilo še po polnem zeleno, je že izginilo po otroških grlih.

Ko pride po trudapolnem tednu veseli dan počitka, gredo vaška dekleta po gladko uglajeni stezi na lepi hribček in začnejo peti tako lepo in sladko, kakor more peti le prosto slovensko dekle, kateremu je petje tako priljubljeno. Za njimi se začuje moško petje, in vse se veselo obrnejo, dobro vedé, da so prišli vaški mladeniči za

njimi kakor vsako nedeljo. Tedaj začnejo plesati lahko in brhko, kakor skače lahkonoža srna gori po senožetih nad smrekovim gozdom. In nazadnje sedejo in začno iz nova peti, še lepše in močnejše nego prej, tako polnoglasno, da se razlega po celi dolini z vaškega griča. Pridni kmetič in pridne vaščanke, ki hodijo gori po stezi na polje, postajejo in poslušajo te ubrane glasove, in nevedé začno tudi one vmes peti, prav po tihem, da ne bi slišal mladi zarod, da so se celó njim omečila srca na stare dni. In ženice se pogovarjajo o lepih mladeničih in dekletih ter ugibljejo, katera dva med tistimi tam doli bi bila lep par o prihodnjem pustu, in druge važne reči. In še starček, ki se je napotil proti gozdu, postane in vleče te lepó doneče glasove na uho, te glasove, ki so mu takó ljubi in znani, katere je tudi on pel nekdam takó rad, ko je bil še mlad in ko je tudi v njegovem srcu cvetla še lepa in vesela pomlad prve ljubezni. Iz srca privošči mladini ne-

dolžno veselje; saj je bil tudi on tak, kakor so ti - le veseli mladeniči tam spodaj, saj se je tudi on nekdaž takó ljubo in veselo razgovarjal s svojim dekletom, ki že leži pod mrzlo odejo, kakor se razgovarjajo oni tam na hribčku. In misli se mu vzdignejo iz sedanjosti in letijo nazaj, daleč nazaj, v srečne čase njegove mladosti. — — —

— — — — —
In spomin se mu posili. Dneve premišlja, ki so bili, in na tihem briše solze. Še le, ko je že zašlo zlato solnce tamkaj za hribom in se je že začelo mračiti, se vzdigne vesela družba ter odide pevaje proti vasi. Vsi so šli domov, samo dva sta se izgubila, tako tiho, da ju nihče ni opazil. Doli po hribčku sta hitela, doli k malemu studencu, ki izvira pod košatim orehom. Tam ob robu sedita in poslušata žuborjenje bistre vodice, ki skaklja po gladkem kamenju. In razumeta jo, kaj jima govori — in srečna sta. Ko pa začnó svetle zvezdice nad njima migljati in se prikaže izza

gore blede mesec, ta prijatelj vseh ljubečih, tedaj vstaneta, in dekle se pripogne in utrga cvetico pri studencu ter jo poda s tresočo roko njemu, kateri jo potem pritisne k ustom in vtakne za klobuk, prvo cvetko sladke ljubezni. Potem odideta tiho proti vasi, da ju nihče ne vidi, da ne bi drugi dan stare, brezzobe babe, brusile svojih jezikov, ker ne privoščijo drugim sreče, ki je njim že davno prešla. Takó so se jima danes odprla lepa nebesa ljubezni, in še v sanjah se držita za roki pri studencu pod gričem. Bog daj, da bi jima blede mesec še dostikrat tako ljubo svetil kakor danes.

Pravo življenje pa se začne tam na griču, ko leži debela bela odeja na trudni zemlji, ko je vsa okolica s snegom pokrita. Od vseh strani se zbirajo otroci tja na griček, in tu se začne brezskrbno, nedolžno veselje, kakor je morejo uživati le nedolžna otroška srca. Ti tam so se vstopili v dve stranki, in sedaj letajo snežene krogle po zraku; tam

oni valé veliko sneženo kroglo po snegu, da vse bolj narašča, in zopet tam drčé drugi na majhnih sanéh po griču v dolino, hitro kakor strela. In tam doli pri studencu so pridne roke takoj odpravile ves sneg, in sedaj drčé urno po ledu, drugi pa stojé ob robu in občudujejo spretnost svojih tovarišev. Sedaj se začuje veselo vpitje z griča, in takoj vre vse tja na vrh. Sredi hribčka stoji sneženi mož, in vse se gnete okoli njega, vriska in poje. In nazadnje si podadó roke in skačejo okoli tega svojega boga. A joj, sedaj prileti snežena krogla, in nesrečnežu pade glava na tla. Kakor bi trenil, se usuje cela toča nanj, in kmalu ni sluha ne duha več o njem. — Tako živijo srečni otroci tudi po zimi tam na griču, ne zmeneč se za burjo, naj jim še tako močno brije okrog ušes in nosov, in še le pozno popoldne postane zopet vse tiho in mirno tam na griču za vasjo. Veseli otroci pa sanjajo cele noči o sneženih možéh, o sanéh in o gladkem ledu, dokler jih ne kliče novi

dan zopet tja na griček in k zamrzlemu studentu.

Tako preživijo vsi vaščani kot otroci najlepši čas svojega življenja tam na zelenem griču ob bistri vodici malega potočka. Iz nekdanjih otrok postanejo možje, in drugi otroci stopijo na njih mesto; tako se godí od leta do leta venomer dalje in dalje. Ni tedaj čudo, da se je vsem vaščanom takó zeló prikupil zeleni hribček, saj je tam prava njih domovina. Saj se vežejo na ta griček najlepši spomini iz otroških let in iz dobe, ko je vzrastla v njih srcu lepa cvetka ljubezni. Tam doli ob potočku rastó prve vijolice, ki jih hodi trgati proti večeru vaško dekle, da jih podá svojemu ljubemu, ko pride v pozni noči pod njeno okence in ji bode govoril o svoji neskončni ljubezni. In na tem griču se shajajo vsako nedeljo vaški mladeniči in dekleta ter veselo prepevajo narodne pesmi. Tam pod tem hribčkom, pod tistim orehom pri studentu je bilo, ko sta se prvič dobila sama ter

se pomenkovala o svoji sreči in nesreči. Tam je tudi bilo, ko je ukradel predrzni ljubimec prvi poljub z rdečih ustnic, ki mu je vžgal tako velik plamen v srcu. Za prvim poljubom je sledil drugi in še neskončna vrsta drugih, dokler ni sklenil mašnik njiju rok za večno. Še tedaj se spominjajo vaščanje onih srečnih trenotkov na griču ob robu gozda, in še na stare dni jim misli kaj rade uhajajo v tihi noči iz temne sobe tja na griček za vasjo!

Nekaj
o koristi in potrebi zemljepisja

Ako premišljujemo zgodovino človeškega rodu od prvih časov do sedaj, se moramo čuditi velikosti človeškega duha, in priznati nam je, da je res v sorodu z najpopolnišim bitjem. Vse, kar se mu je pokazalo, je izkušal človeški duh umeti in razložiti; spuščal se je in se še spušča vedno v neizmerne globočine morja in kakor veličastna postojna se vije v brezkončne višave pod sinje nebo, kjer prešteva neštevilne zvezde in preiskuje pota, katera jim je odločil stvarnik, in po katerih se premičejo toliko tisočletij. On hodi po vrhu zemlje,

meri in opazuje vse, tudi najmanjša stvarca mu ni premajhna, in prodira celó v notranje prostore našega planeta. Vse, kar izvé in iznajde, spravi v sistematično celoto, kateri se pravi veda. Tako so nastale počasi različne vede, ktere pa še nikakor niso dokončane, temveč vsak dan pride kaka nova iznajdba k starim. To se tiče posebno zemljepisja, katero je tako staro kakor človeški rod; vendar se je še le v novejšem času tako razširilo, da sedaj obsega že vso zemljo.

Zemljepisje je kakor zgodovina ena najlepših, najkoristniših in najpotrebniših ved. Kakor mora vsak omikanec poznati zgodovino, da spozna iz nje, kakó so se razvijali posamezni narodi in ves človeški rod, in da spozná iz preteklosti sedanjost — kajti le tako je to mogoče — takisto mora poznati tudi zemljepisje; kajti brez zemljepisja ni mogoče umeti zgodovine. Ni potreba, da zna vsakdo za vsak kraj, za vsako vodico — ne, to lahko zná strokovnjak — ali imenitne kraje, kjer se je bil kak

odločilen boj, ali kateri so imenitni zbok drugih imenitnosti, dežele in posamezne države, njih lego, površje in druge važnosti, to mora poznati vsak, kdor se hoče prištevati omikancem.

Kdor hoče poznati moč in veljavo kake dežele, mora poznati njen zemljepis, kajti samo iz tega more posneti vse to. Ta nam pove, káko površje ima dežela, ali je rodovitna, česa največ prideluje, s katerimi deželami mejí, kaki so njeni prebivalci, in druge enake reči. Iz tega pa vsakdo lahko povzame ne le veljavo in moč, ampak celo prihodnost te dežele. Zemljepis nam pove, zakaj so se Rimljani tako dolgo in tako ljuto borili za Sicilijo, dokler si niso popolnoma podvrgli tega otoka. Sicilija je bila in je še jako rodovitna; posebno dobro rastejo na njej različna žita. Že v starih časih, ko otok ni bil še pod Rimljani, so ti pogosto kupovali žito v Siciliji ter je vozili v Rim, da so tako odvrčali pretečo lakoto. Tudi je bila Sicilija jako imenitna za kupčijo

in sploh za gospodstvo na Sredozemskem morju, ker tako rekoč deli to morje v dva dela in je vlada. Zaradi teh prednosti so se že Feničanje in pozneje Grki naselili na tem otoku, in zategadelj je grška omika tukaj cvetla kakor v domačiji. Zato so si Rimljani na vso moč prizadevali, da bi dobili ta otok, in res se je od tedaj začela rimska moč na suhem in na morju.

Kdor pozna zemljepisje velikega avstralskega otoka, ve, da so se Angleži naselili na jugovzhodu, odkoder razteza evropska omika svoje dobrodejne roke dalje v notranjost. Prvi hip se človek temu čudi, zakaj se niso naselili Angleži na severni in zahodni strani, odkoder bi imeli dosti manj poti do drugih angleških naselbin v Indiji in do Angleške same. Zemljepisje Avstralije mu razloži tudi to. Avstralija je na severu in zapadu, kolikor je do sedaj poznamo, iz večine pustinja, v kateri je jako malo vode, in kjer je dežela jako malo pripravna za naselbine. Tudi

so bregovi jako peščeni, in voda ob njih plitva, da ni nobenega dobrega pristanišča na tej strani. Na jugovzhodu pa se vzdigujejo srednje gore z rodovitnimi dolinami, po katerih tečejo precej velike vode. Dežela je rodovitna, rastlinstvo je jako mnogovrstno; posebno ugajajo kraji živinoreji. Kar pa povzdiguje ta del nad vse druge, to je zlató, katerega tukaj kopljejo jako mnogo, za Kalifornijo največ na zemlji. Ker se gore vlečejo celó do morja, je tukaj prav dosti dobrih pristanišč, ob katerih so nastala precej velika kupčijska mesta, kakor Sydney, Melbourne, Adelaide, ki so glavna kupčijska mesta na južni polovici velikega oceana. Naselbine vedno rastejo, omika se vse bolj širi, in marsikak Anglež, ki v domovini ni mogel živeti, je našel v teh krajih svojo srečo.

Zemljepisje nam razlaga tudi imena mnogoterih dežel po njih lastnostih. Tako n. pr. se je zval zahodni del severne Grške Epirus, to je kopna zemlja, v nasprotju k jonskim otokom. Avstrija

je dežela, ki leži na vzhodu, Prusija, dežela, ki meji na Rusko, Nizozemsko je zemlja, ki je nižja od morskega površja, in tako dalje.

Zemljepisje nam pojašnjuje veliko dogodbo, ki bi se nam zdele skoraj neverjetne. Kako bi se bili mogli tisti grški junaki pri Termopilah braniti proti takó ogromni množici toliko časa, ako jih ne bi bila podpirala posebnost kraja? Ali kako je to, da je švicarska dežela prosta že od nekdaj? Kako se je mogel švicarski narod, ki je tako majhen, ubraniti železnih vitezov habsburških in hrabrih čet mogočnega vojvode Karla Drznega? Kako to, da je bila Švica mirna in srečna, ko je bila vsa Evropa v ognju? Velikanske gore z ozkimi soteskami, čisti in zdravi zrak, ki je krepil roko švicarskemu ribiču in lovecu, prosto življenje v divje-krasni naravi — vse to je ubranilo v zvezi s hrabrimi prebivalci deželo sužnosti in nesreče.

Kako bi se bila mogla mala Holandija braniti proti hrabrim četam Filipa

II. in Ljudevita XIV., ako ne bi bila nižja od morskega površja, in ako ne bi bila tako premrežena s prekopi? Ko je že sovražnik menil, da je uničil hrabre prebivalce, so se predrli jezi, in sovrag je moral pustiti ves plen, vesel, da je rešil življenje.

Zemljepisje dežele razloži zgódo-
vinarju glavne poteze v značaju naroda,
ki prebiva v tisti deželi; kajti bivališče
jako vpliva na človeka, na njegovo dušo,
jezik in običaje. Le poglejmo na staro
Grško. Kak razloček je tu med Dorci in
Jonci. Prvi, ki so živeli iz večine v go-
ratih krajih, kjer je bilo podnebje ostro,
so bili bolj surovi in neotesani, a zdravi,
krepki in hrabri in so se najdalje bra-
nili mehkužnosti in sužnosti mogočnega
Rima. Ves ta značaj se nam kaže tudi
v njih jeziku, ki je bil med vsemi
grškimi narečji najtrši in najkrepkejši.
Jonci so prebivali bolj po ravninah, na
morskih bregovih, pod krasno-milim ne-
bom. Zaradi tega so bili bolj mirni in
mehki in so se pozneje med vsemi Grki

najbolj pomehkužili. Njih duh je bil živ in vse vtiske zunanjega sveta je takoj sprejel vase. Ta rod je imel poseben čut za vse, kar je lepo in vzvišeno, in zato so ljubili med vsemi Grki najbolj raznovrstne vede in umetnosti. Ker je bila njih dežela kmalu premajhna za množično se ljudstvo in ga ni mogla več rediti, si je bilo treba drugod iskati živeža, in bistrourni Jonci so hitro našli pot, po kateri jim je bilo hoditi. Narava sama jim jo je ponudila. Vzhodna Grška namreč, kjer so bivali Jonci, je ustvarjena za kupčijo. Tisti neštevilni otoki, ki so raztrošeni pred njo po vsem egejskem morju, so jako pospeševali brodarstvo; kajti že v začetku brodarstva si je upal brodar na morje; saj je bil vedno blizu kakega otoka in kakega pristanišča, kamor je lahko ušel preteči nevihti. Ti otoki so nekak most, ki veže vzhodno Grško z Malo Azijo, in zaradi tega je bila v prvih časih Grška družiteljica Aziji in Evropi, kakor je bila zahodna Indija vez med Severno

in Južno Ameriko. In res nam pripovedujejo tudi narodne pripovedke, da se je brodarstvo na Grškem najprej razvilo tukaj na vzhodu, kjer so bivali Jonci, in da so Jonci že zgodaj občevali z Malo Azijo. Take pripovedke so: pripovedka o Argonavtih, o veliki kretski državi pod slavnim Minom, pripovedka o trojanski vojski in druge. Tudi preseljevanje grških rodov v sosednjo Malo Azijo nam to potrjuje. Kmalu so se merili Jonci s Feničani, in njih ladije so obiskovale vse bregove, ki so bili kar posuti z jonskimi naselbinami, odkoder so Jonci privažali vsega potrebnega v domačijo.

Tako nam tudi zemljepisje razlaga, zakaj so bili Egipčani, ki so prebivali v ravnini, mirnega, Perzi, ki so stanovali v goratih krajih, bojevitega značaja. Tudi stari Slovani, ki so prebivali po širokih planjavah za Karpati, so bili jako miroljubni in so se že od nekdaj pečali s poljedelstvom.

Zemljepisje nam tudi pové, zakaj se je mogla v Indiji in na Grškem razviti tako velika omika. Obe deželi sta polotoka, ki sezata daleč v morje, in zategadelj sta imeli jako veliko kupčijo. Že to občevanje z drugimi deželami in narodi, to poznanje tujih krajev, ljudi in običajev je veliko pripomoglo, da je pognala omika svoje kali ter se je potem bolj in bolj utrjevala v teh narodih. Obe deželi je branila že narava sama proti surovim zovražnikom, ki bi bili omiko zatrli takoj v početku. Od treh strani namreč ju je objemalo morje, na severni strani pa so se vzdigovale visoke gore kakor trden zid proti barbarom, v Indiji visoki Himalaja, na Grškem Pind s svojimi panogami. Tako sta bili te dve deželi zavarovani proti sovražniku in sta se lahko samostojno razvijali; in res sta imeli te dve deželi v starem veku največjo omiko, kateri se še dandanes čudi vsak omikanec.

Zemljepisje nam tudi razlaga razloček med značajem južnih in severnih

narodov. Življenje v krasnih krajih, v čistem zraku, pod trajno jasnim nebom, na katerem stoji solnce v vsej svoji krasoti, in odkoder pošilja svoje žgoče žarke na zemljo, je vzrok, da so ti narodi navadno vroče in lahke krvi, da imajo jako živo domišljijo, prirojen čut za vse, kar je lepo. Zato najdemo med romanskimi narodi, ki bivajo na jugu, toliko umetnikov vsake vrste in primeroma manj učenjakov. Življenje teh narodov je jako nestanovitno. Navadno so brezskrbni, veseli, lahkoživi, a pogosto jim zavré gorka kri, in tedaj se pokaže njih strašna jeza, ki pa navadno kmalu preide kakor nevihta, ki je prihrula na njih jasno nebo in zakrila za kratek čas svetlo solnce. A če se je strast pri njih ukoreninila, tedaj ne odjenja več, in z največjo trdnostjo hoče doseči svoj smoter, naj stoji, kar hoče; slepo gre za njim.

Nasproti pa so severni narodi, ki živé pod mrzlim obnebjem, v bolj mokrotnih, meglenih krajih, kjer jim grdi oblaki

tako pogosto zakrivajo krasno solnce, bolj trdi, počasni, flegmatični, nimajo tako krepke fantazije, tako bistrega razuma in takega čuta za lepo, kakor južni. Živé premišljeno, vsak dan venomer. Njih občutki so bolj stanovitni nego na jugu, in oni jih ne kažejo v zunanjem kakor južni narodi, ki se v prvi sili dadó voditi od svojih občutkov, ampak jih brzdajo in skrivajo v svojih prsih. Kadar se lotijo dela, ga tudi izvršé, počasi, pa gotovo; južni ljudje se lotijo vsakega dela, a malo-katero končajo. V vojski so severni narodi previdni in stanovitni, južni deró v svojem ognju nepremišljeno v smrt. Ta razloček med temi narodi se nam kaže tudi v narodnih pesmih. *Balada* namreč, narodna pesem na severu, ljubi posebno strašne in grozne prizore, v katerih se nam kaže vsa neprijaznost narave, jezika in značaja; *romanca* pa, ki se glasi na jugu, dije vso milobo, čarobnost in ljubeznivost južne prirode in južnega jezika in nam živo slika veliko senti-

mentalnost južnih ljudi. Značaj slovan-
skih narodov spada po bivališču tudi v
ta dva dela. Jugoslovani, ki so bliže
juga, so bolj vroče krvi, severni Slo-
vani pa so bolj flegmatični; v nas Slo-
vencih, ki prebivamo v sredi, se stri-
njata oba značaja.

Zemljepisje nam pové, kako je to,
da je Egiptet tako rodovit, ko so vse
dežele okrog tako puste. Egiptet namreč
je ozka dolina, skozi katero teče mogočni
Nil. Nil pa je nanosil v tisočletjih veliko
rodovitne zemlje po severnem Egiptu,
kateremu pravimo Delta. Na zahodu
Egipta se razprostira strašna Sahara,
a vrsta libijskih gor varuje Egiptet pred
peskom Sahare, ki bi ga bil že davno
zasul, da ni bilo teh gor. Ko začne spom-
ladi deževati v južnih krajih, kjer izvira
Nil, izstopi ta reka, poplavi vso deželo
in pusti za seboj obilo blata, v katerem
žito izvrstno raste. Zaradi izredne rodo-
vitnosti in obilega žita, ki ga je pošiljal
v stari Rim, so imenovali stari kakor
Sicilijo tudi Egiptet — rimsko žitnico.

Nikoli ni bilo znanje zemljepisja bolj potrebno, nego dandanes; to zahteva splošna omika. Če se hoče kdo prištevati omikancem, mora znati zemljepisje. Kajti vsak dan pride lahko v take razmere, da mu je treba o tem govoriti. Če hoče tedaj umeti različne govore ljudi, in če hoče, da ga imajo za omikanca, je treba, da zna zemljepisje.

Iz teh zgledov, katere sem navedel, se posname lahko, kako koristno in potrebno je omikancu znanje zemljepisja. Umeva se, da je to le majhen del koristi, katero nam daje zemljepisje. Pravo korist njegovo čuti vsak, kdor se peča z njim, in zato se še bolj poprime te vede. A tudi, če zemljepisje ne bi bilo tako koristno in potrebno, bi se moral človek z njim pečati, kajti ne bi bilo več nego sramotno, ako ne bi poznal umni in pametni človek zemlje, svojega bivališča, ko pozna še neumna žival kraj, kjer živi?

Sinica.

Obraz iz narave.

Dragi bravec! Gotovo si se že izprehajal kakega lepega jesenskega dne po domačem polju in si prišel tudi tja pod vasico v sadni gozdič, kjer si že otrok plezal po drevju, utrgal mnogokako rumeno jabolko z veje in se potem skrivaj posmehoval skopemu gospodarju, ki od tolikega daru božjega še enega jabolka ne privošči lačnemu otroškemu želodcu! Nu, danes se ni bati možu, da bi ti vstalo grešno poželenje po prepovedanem sadu v srcu — tebe danes druge reči bolj mikajo nego tista jabolka, če se tudi tako lepo žaré po drevju!

Hej, kako življenje je v tem gozdiču pod vasico! Nad teboj, spredaj, zadaj, ob straneh ti poje in cvrči, in ko se oziraš po enem teh drobnih pevcev, že se oglasi prav nad tvojo glavo: čin-čin-čerere, priču, priču! Glej ga, predrzneža, kako je stopil na vejo, in meni nič, tebi nič tolče s kljunčkom po črvu, ki ga tišči v močnih nohtičih. In kako šegavo, nagajivo te pogleduje s svojimi živimi očesci nad belim licem! Kako lepo se mu podaje široka črna proga po sredi rumenih prsi in rumeno-zelenkasta odeja po malem hrbtu! In kako je živa ta mala sinica! Z veje na vejo, z drevesa na drevo, navzgor, navzdol ti skače in šviga, hitro kakor misel, da je pravo veselje, jo gledati, ko uganja svoje plezavske in letalne umetnosti. Nikdar in nikjer ni mirú, zmirom mora imeti kaj opravka! Tukaj potolče z drobnim kljunom na suho skorjo in izvleče malo gosenco, tam pobrska v kaki poki, in zopet tam pleza ob drobni vejici in išče mrčesa za

vedno lačni želodček. In zraven se vedno glasi s svojim kratkim, a tako veselim in prijetnim petjem. Ves božji dan preskače in prepoje, nikdar se ne naveliča, nikdar ne utruđi!

Drobna sinica je po vsem Slovenskem doma. Spomladi in po letu se drži goratih krajev, kjer vzreja dvakrat na leto svoj drobni zarod. To so hudi časi za veselo ptico, časi skrbi in truda; saj po deset lačnih kljunov pitati od zore do mraka tudi ni majhno delo. Kako se trudita skrbna roditelja, da bi nasitila malo družino, in vendar se jima to komaj posreči. Brez počitka letata ves dan od gnezda na drevo, od drevesa v gnezdo. Kaj se menita za trud, ko je treba otročičem donašati hrane; saj so oni njiju največja sreča! In ti, človek! Ali ti ne zalije rdečica obraza, ko gledaš te drobne ptice in vidiš, kako se trudijo za svoj zarod?!

Ko je pa konec poletja in je hrane po gorah jako malo, se pripodi stari in mladi svet tropoma v nižave, in tedaj

se začne še le pravo življenje in veselje po naših logih in vrtih! Vse jih je polno, povsod se razlega njih kratko, glasno petje! A človek, ta hudobni človek jim še tega veselja ne privošči! Saj njegovemu trdemu srcu je veselje, drugim razdirati srečo! Že dolgo prej si ureže bosopet vaški paglavec ob potočku za vasjó drobnih bekovih vejic, splete iz njih kletko, in hajdi z njo na staro hruško pred hišo! Po cele dni preži in gleda na drevo, a kletka je še vedno odprta. A glej, sèm od sosedovega vrta je zdaj priletela sinica in veselo skaklja po starih vejah. Zdaj je pri kletki. Kako težko čaka razoglavi deček tam za mejo svoje žrtve, kako mu utriplje hudobno srce! A ptica je prebrisana; izkusila je že mnogokaj na svetu in veselo odleti od kletke na visoki oreh; prevarjeni paglavec pa zre milo za njo in v svoji brezsrčnosti se celo jezi, da je srečno ušla nevarnosti. — Sedaj jih prileti cel roj na hruško, in neizkušen mladič pri-skače naravnost h kletki, stopi vanjo

in — plenk! se zapre kletka. Kako skoči mali lovec izza meje, kako zavriska — hudobnik! Kakor veverica spleza na debelo drevo — nekoliko trenutij, in uboga siničica že visi v ptičnici nad hišnimi vrati. Kako se zaganja sirota v trde železne niti, da ima kmalu vse čelo krvavo — a vse nič ne pomaga. Kaj hoče sirota — udati se mora nemili usodi. Kako žalostno gleda na staro hruško, koder skačeje njene tovarišice, kako milo odpeva njih veselemu petju — hudobni deček se pa veseli, da je ujel tako dobrega pevca, in ne pomisli, da je to petje le odmev žalosti, ki zaliva ubožici drobno srčece!

A kaj še le, ko pride o ranem jutru neusmiljeni ptičar z odurnim čukom in nastavi izdajalne limanice po grmovju. Kar usuje se roj drobnih živalic na grmovje in vrišči okrog nočne ptice; pa še ne čutijo, da so jim zvezane nožice. Še le kadar stopi kruti mož izza grma in hočejo odleteti, spoznajo svojo nesrečo. Vse moči napenjajo, da bi se

oprostile trdnih vezi — a vse zastonj Drugo za drugo prime in vrže hladnokrvno ob tla, brezsrečnik, in nihče ga ne kaznuje zaradi te hudobije!

Kadar se mili slavčki, glasni škrjanci, ponižne prepelice in druge ptice poslové od nas in odleté v gorke južne dežele, kjer klije večna pomlad, ostanejo drobne sinice pri nas in oživljajo še vedno naše vrte. In ko beli sneg zapade goro in dol in burja vrši skozi golo vejevje, se priklatijo ubožice «s trebuhom za kruhom» v vas in stikajo klavrno okoli hiš, da bi našle kako zrno, ali da bi jim usmiljena roka vrgla kako mrvo pred prag, da bi utešile kruleči želodček. Tako preživé v sosedstvu človekovem dolgo, mrzlo zimo; hudo se jim godi, večkrat jih v mrzli noči prebudi hudi glad iz nemirnega spanja — a kadar vendar potihne ledeni veter ter se sneg začne tajati in zelenje poganja, sinice veselo odleté na zeleno drevo. Vse zimske težave in bridkosti so po-

zabljene, in zopet se začne veselo staro življenje v zelenem logu!

Staro in mlado, vse ima rado lahkoživo, šegavo sinico, posebno pa je ljubljena veselih vaških otrok. In ni čudo; saj so tudi oni tako brezskrbni, veseli in nagajivi kakor mala ptičica!

In ko slišim jaz tvoje veselo petje, drobna sinica, ko te gledam, kako brezskrbno skakljaš po drevju, se mi vsili spomin onih blaženih, srečnih dni, ko sem tudi jaz tako brezskrbno in veselo skakal in igral po domačem polju in se smejal v svet, ki je bil še tako lep, tako lep! Zato mi bodi prav iz srca pozdravljena ljuba sinica, podoba brezskrbne, srečne mladosti!

Grob v koťu

Večkrat me je bil že povabil župnik v Hrastju, star očetov prijatelj, naj pridem o počitnicah k njemu. Večkrat sem se napravljaj, a vedno je prišlo kaj vmes, da sem moral ostati doma. Nu, zdaj sem bil končal gimnazijo, in vesel in lahek sem se napotil v Hrastje.

Neko nedeljo, ne dolgo po mojem prihodu, je šel gospod župnik malo bolj zgodaj spat nego navadno. Jaz sem šel iz hiše; hotel sem se nekoliko izprehoditi v lepi noči. Nevede sem prišel do pokopališča ter se ustavil pri vratih. Bila so,

kakor je navada pri pokopališčih, zbita iz ozkih in dolgih, nekoliko narazen stojećih deščic.

Vse je bilo mirno in tiho, samo lahek pih je vel črez travo in cvetlice na grobéh. Že sem hotel oditi ter sem pregledal še enkrat ves vrt, kar zapazim tam v kotu na grobu neko podobo. Bil je mož, nekoliko bolje oblečen nego navaden kmet. Obraz je imel skrit med rokami, in zdaj se mu je izvil težek vzdih iz prsi. Kdo je neki to? Kaj dela tu ob tej uri? sem si mislil. A tujec tam me je bil zapazil, vstal ter lehkotno splezal črez zid za pokopališče. Čakal sem, ali pride morda po tisti poti, kjer sem stal jaz, a krenil je bil po stezi črez polje proti glavni cesti.

Drugi dan popoludne sva šla z župnikom mimo pokopališča. Vrata so bila priprta, in midva sva stopila noter. Radoveden sem šel h grobu, na katerem je klečal sinoči oni mož. Na grobu je rastlo mnogo lepih cvetlic, katerim se je poznalo, da jih gojí skrbna roka; nad

grobom pa je bil vzdian velik kamen, najlepši marmor na vsem pokopališču.

Na vrhu je stal majhen angelj, držeč roke na obraz, skozi prste pa so mu kapale debele solze. Spodaj je bila izsekana sveča, črez sredo prelomljena, in kosa, pri kateri je ležala roža.

V sredi svetlega kamna pa je bilo zapisano :

META SMREKAR

IZ POTOKA,

umrla 10. aprila 1870.

Pod tem napisom pa so bile izklesane naslednje kitice :

Spavaj sladko, Meta moja.

Mir neskajjen uživaj ti;

Čista, sveta duša tvoja

Naj se v raju veseli.

Ne greni naj tebi raja

Neznosljivo to gorjé,

Meni v prsib ki razsaja,

Ki razjeda mi srcé.

Tudi mene smrti preblaga

Vzame z zemlje te kedaj;

Oh, potem pa, Meta draga,

Združena sva vekomaj!

«Kak lep spominek! Kdo pa je tu pokopan?» sem vprašal gospoda. «Prav tukaj sem videl sinoči klečečega moža».

«Dà, dà! Nesrečni France je bil. — Kakor vidite, leži tu ženska. Revica je veliko pretrpela! Nu, zdaj ji je dobro», je vzdihnil dobrosrčni gospod. «To je žalostna zgodba. O priliki vam jo povem, ako boste hoteli».

Zvečer sva sedela z gospodom po večerji na vrtu. Lep večer je bil. Neštetilno zvezdic je migljalo nad nama, in na vzhodu je vstajal svetli mesec v polni krasoti. Župnik je bil dobre volje; tedaj sem ga spomnil njegove obljube, in on je začel pripovedovati:

«Stari Dován tam na trgu, katerega smo lani pokopali, je imel dva sina, tega Toneta, ki je po njegovi smrti prevzel gospodarstvo, in mlajšega Franceta. France je kazal dobro glavo in je bil v šoli vedno med boljšimi; zato ga je dal oče v mesto v šolo, starejšega pa k nekemu trgovcu, da bi se privadil kupčiji; kajti Dovánovi so imeli že tedaj veliko

prodajalnico. S kraja je bil France tudi prav priden, ali počasi je jel zanemarjati učenje. Očetu to ni bilo prav; dela je bilo doma vedno več, in nazadnje ga je pridržal doma.

France je bil lep, čvrst mladenič, temnih las in temnih oči. Imel je prav dobro srce in zelo pametno se je vedel. Z mladeniči se ni mnogo pečal; najraje je bil sam ter je prebiral knjige, ali pa je tuhtal, kako bi poboljšal ta in oni domači stroj ali iznašel kak novi. Zato je imel res glavo in veselje; že na realki se je najraje bavil s tem. V mestu je bil kakih šest let. Navadil se je bil prav dobro pisati slovenski in nemški. Očetu je to prav dobro prišlo; kajti on je bil župan in sin njegov pisar.

Dovánovi in Strgarjevi so si nekoliko v sorodu; zato ni bilo čudno, da je bil France pogosto pri Strgarjevih. Strgarju je bilo to zelo všeč, kajti na skrivnem je že računil, koliko stotakov bi utegnil prinesiti France v hišo; saj ves svet vé, da so Dovánovi bogati,

prav bogati. Tudi oče Dován ni bil nasproten tej misli; saj po tem takem bi bil mlajši sin prav dobro preskrbljen. In Strgarjeva Mina je mislila, da že drugače ne more biti, in se je vedla, kakor bi že bila zaročena s Francetom.

Ali vsi so se motili! —

Pri Strgarjevih je služila tedaj neka Meta Smrekarjeva iz Potoka. Bila je hči revnih starišev, a zelo pridno, pokorno dekle. Še se je spominjam, ko je hodila k meni v šolo. Pravo veselje je bilo, gledati to nedolžno deklico!

In ta Meta je segla Francetu tako globoko v srce. Zaradi nje je zahajal tako pogosto k Strgarjevim, ne zaradi Mine, kakor so vsi mislili. Moral je seveda svojo ljubezen skrivati; kajti, ako bi bil stari Strgar to slutil, bi ga bil pahnil skozi vrata; kajti bil je prevzeten mož in nagle jeze.

Neko popoldne je našel France Meto samo v kuhinji. Mina je bila šla k sorodnikom, menim tja v Skalo, oče pa je bil pri Dovánu. Čeprav je France

tako pogosto občeval v Strgarjevi hiši, vendar ni razodel Meti nikoli jasno svoje ljubezni. Trenotek je bil ugoden, in on ji je vse povedal. Dekle je imelo tedaj 18 let. Nedolžno je bilo kot otrok in zelo nevedno v teh rečeh. V svoji preprostosti je tudi ono mislilo, da snubi France Mino, in da so bile njegove besede proti njej le šala ali gola prijaznost. Lahko si torej mislite, kako je bilo ubogo dete veselo in srečno. Tako nista zapazila, da stari Strgar opazuje in posluša na dvorišču pri odprtem oknu.

«Ahá, tako je!» je zagrmelo hipoma skozi okno. «Poberi se iz moje hiše, malovrednež, in ne pridi mi več pred oči».

Omamljen od nepričakovanega napada, je zapustil France hišo, da se nikdar več ne bi vrnil, a tudi Meta je morala še tisti večer zvezati svoje reči ter iti domov.

Hude čase so imeli zdaj pri Dovánovih. Oče je zahteval, mati prosila, naj zapusti ono borno dekle, ki nima čisto

nič, ki bi prineslo hiši samo sramoto, ter naj si izbere raje drugo. Ali France je bil zvest. Bila je to prva in zadnja njegova ljubezen. Po dnevu je tičal doma, ali pa je lazil sam po polju, zvečer pa je hodil v Potok. Prestati ni mogel brez svoje Mete, ubogi mladenič.

Stari Dován je posojal ljudem denar proti precejšnjim obrestim. Tudi Metkin oče mu je bil dolžan kakih sto goldinarjev. Nekega dne, ko je prišel v njegovo prodajalnico, ga je poklical na stran ter mu zabičil, naj svoji hčeri prepove govoriti s Francetom, sicer ga bode terjal zaradi onega denarja in, če bo treba, tudi tožil. Kje bi pa vzel revni Smrekar kar tako naglo ves ta denar? Zato je res zagrozil Meti, da mora Franceta pustiti. A France se ni dal oplašiti. V temni noči, ob hudi nevihti, ko je vse spalo, je hodil v Potok pod Metino okno.

Oče Dován je vedel, da sin ni pozabil Mete. «Oženim ga», si je mislil «pa bo vsemu konec za zmeraj».

Toda varal se je. Vse prigovarjanje, naj pusti Meto in vzame drugo, je bilo brez uspeha. France je odločno rekel, da ne vzame druge nego njo. «Naj ti bo», je zavpil naposled oče, «naj ti bo; toda zapomni si, da od mene ne dobiš križa, če vzameš ono beračico».

Od tistega dne Franceta ni bilo več domov. Šel je v mesto ter dobil službo v tamošnji veliki tovarni za stroje. Ker si je bil o tem v šoli in pozneje doma pridobil precej znanja, in ker je imel veselje, je došel takoj do višje službe. Delal je, kolikor je mogel, kakor živina, noč in dan. Hotel si je pridobiti denarja in dobro službo, da bi potem mogel poročiti Meto.

Ubogo dekle! Koliko je ono med tem trpelo! Mati ji je umrla, in oče je bil zelo strog. Hudo je morala delati, pri tem pa poslušati venomer zbadljive besede očeta, ki ji je hotel po vsej sili izpuliti ljubezen do Franceta, vetrnjaka in potepuha, kakor ga je vedno zmerjal.

Tako je bila zima prešla. Čeprav je France delal ves dan, je vendar pogosto skrivaj zahajal v Potok, kake tri ure hoda od mesta. Zgodaj v jutro se je vračal v mesto in delal potem spet ves dan, ne da bi bil kaj spal.

Meta je slabela in bolehalo. Oče se je jezil. Prigovarjal in ukazoval ji je, naj si ga izbije iz glave, a ubogo dekle ga ni moglo pozabiti. Nekega večera — bilo je prve dni spomladi; sneg je bil skopnel, a mrzel veter je pihal, in po noči je zmrzovalo — je prišel Smrekar pozno vinjen domov.

«Ali vzameš Andreja, ali pa pojdeš pri tej priči iz hiše!»

Ubogo dekle se je treslo ter padlo očetu pred noge; zaplakalo je ter ihteč prosilo, naj je ne izpodí. Toda on jo je prijel za roko, vlekel k durim ter pahnil črez prag.

Temna mrzla noč je bila. Z neba je lil dež ter premočil siroto do kože. Obupno je tavalala okrog, ne vedoč, kam gre. Slednjič je prišla pred sosedov

senik na travniku ter legla vanj. Bila je to na pol podrta koliba, in veter je rezal skozi njo. Obup in mraz nista pustila revī, da bi se bila odpočila. Drugo jutro so jo našli nezavestno. Huda mrzlica jo je stresala, glava ji je gorela, in čudno je govorila. Bledla je. Poslali so v mesto po zdravnika. Zapisal ji je nekaj, a videlo se mu je, da sam več ne upa ozdravljenja.

Neko soboto popoldne so poslali po-me, naj denem bolnico v sv. olje. Pozno v noč sem sedel pri njeni postelji ter ji prigovarjal. Vse je bilo zastonj. Venomer je klicala Franceta, naj jo reši iz strašnega plamena, ki šviga okoli nje, naj jo reši iz silne vode, ki ji sili v usta.

Kar se odpro vrata na stežaj, in France plane noter. Lasje so mu razmršeni vihrali okoli glave, obraz je bil bled kot stena, in debele potne kaplje so mu stale na čelu. Kakor besen je planil k postelji ter se zgrudil pri zglavju na kolena.

«Meta, ljuba moja Meta», je zastokal v divjem strahu. «Govorili so, da si že mrtva, ti grozni ljudje! Hvala Bogu, pa ti živiš in boš živela. Oh, Meta, ti me ne smeš zapustiti, ljuba moja Meta!»

Bolnica je uprla, smehljaje se, vanj mrkle oči ter z velikim trudom zašepetala: «Torej si vendar prišel, France! — Saj sem vedela, da prideš!... Tako težko bi mi bilo, ko ne bi bil prišel še enkrat pozdravljat svojo Meto, ki te ima tako rada, oh, tako rada — — oh, meni se meša — — France — — z Bogom — — France! — —»

Še enkrat ji je zablisnil v mročem očesu žar veselja in sreče, lahek smehljaj je zletel črez veli obraz — in ni je bilo več. —

Kakor okamenel, je strmел ubogi mladenič v njen obraz, a besedice ni rekel. Kakor bi trenil, pa se je zdramil, jo prijel hlastno za roko, ji potipal čelo ter planil kvišku. Kakšen mu je bil obraz, vam ne morem povedati; jaz še nikdar nisem videl takega strahu in obupa.

«Mr — tva!» se mu je krčevito izvilo iz prsi kakor iz groba, in z rokami si je pokrtil oči. Potem se je nagnil k njej, ji poljubil roke in lice, se prijel z obema rokama za glavo, kakor da bi jo hotel držati, da ne poči, ter šel omahujoč iz sobe.

* * *

Prve dni je taval ubogi mladenič kakor iz uma okoli. Z nikomer ni govoril, vseh se je ogibal. V vas ga ni bilo nič, hodil je po polju in po gozdu. Nazadnje je šel v mesto ter delal nekoliko časa. Ko je imel dovolj denarja, je dal narediti tisti kamen, ki ste ga videli danes na pokopališču v zidu.

Sedaj prebiva pri svojem stricu v Zalogu. Bere in piše pisma ter druga dela opravlja. Bali so se, da izgubi pamet; tako strašno je trpel. Družbe ne mara, navadno hodi sam. Tod okoli ga redko videvamo. Pri svojih ni bil več, odkar ga je oče izgnal. Pogosto pa hodi v mraku tja na pokopališče, na nje grob, za katerega zelo skrbi.

Vse tiste cvetke na njem je sam zasadil in jih skrbno goji. Tam doli vam prekleči in premoli ure in ure. Nekateri-krat sem ga ustavil ter ga jel tolažiti, a tedaj je vedno žalostno odkimal in odšel. Dolgo ne bo več trpel, revež, strašno je bled in slab. V dveh letih se je tako predrugačil, da ga človek komaj spozna. Bog se ga usmili!»

* * *

Pol leta pozneje sem prejel od župnika pismo; med drugim mi je pisal: «Oni nesrečni France Dovánov, o katerem sem vam zadnjič pravil, je že preminil. Vročnica ga je prijela. Teden dni je ležal brez zavesti ter strašno blede. Noč in dan je klical svojo Meto. V torek smo ga pokopali. Zraven Mete leži. Sedaj bo zadovoljen, ubožec, saj zdaj sta združena. Bog jima daj večni mir in pokoj!»

Oči.

(Pusten govor)

Slavna gospoda!

Kakor vidite, je doletela mene velika čast, da začnem nocojšnjo veselico. Ali sem vreden te časti, ali ne, to boste vi sodili. Zdaj sem tu, in odstopiti kar tako, meni nič, tebi nič, ni lahko, ker bi se mi gotovo vsi smejali. Saj bi to bilo res že več nego pustno. Da vam po pravici povem, nič posebnega poguma nimam govoriti pred vami; nekako tesno mi je pri srcu; kajti toliko in take gospode v Kobaridu ni kaj navadnega. Vendar, kadar se tako malo seznanimo med seboj, bode že bolje.

Pred vsem moram pozdraviti slavno občinstvo. Moj pozdrav ne bode dolg, ker so dolgi pozdravi strašno dolgotrajni. Jaz vas prav kratko, a prav iz srca pozdravljam. Dobro nam došli vsi možje, vse žene, posebno pa dekleta, vsi domačini, posebno pa tuji znanci, katere je kak veter zanesel od koderkoli v naš Kobarid.

Morebiti ste že malo radovedni, o čem bodem govoril; saj pravijo, da so posebno ženske strašno radovedne. — Nu, da vas ne bode ta radovednost preveč mučila, naj vam takoj povem, o čem bodem govoril. Govoril bodem o očeh, in sicer ne o kakih kurjih očesih, katerih nas Bog varuj, ker bi potem ne mogli plesati po besedi, ampak o pravih pravcatih človeških očeh. Najprej vas prosim, imejte potrpljenje z menoj in z mojim govorom. Moj govor ne bode, kdo ve kako pameten; saj je sedaj pust, in ako je človeku kakšenkrat malo tako kratek čas, mu to dobro stori; saj za pamet je post dolg dovolj, še predolg.

Naše oči čepe v veliki votlini pod čelom kakor polž v svoji hiši. To je prav pametno; kajti, ako človek kam pade ali z glavo kam butne — in vi vsi veste, da otroci in tudi stari prav pogostoma padejo — se očem prav nič ne zgodi. Človek dobi k večjemu kak rog ali «činko» na čelo, ki pa prav kmalu preide, posebno ako se pritisne hitro kak četrtak nanjo. Zato, ker so naše oči v votlini, se nam zde dosti manjše, nego so v resnici. Naše oči so nekako tako velike, kakor tiste dobove kroglice — saj jih poznate — s katerimi naši otroci po letu igrajo «popotnico».

Kakor vsi veste, ima vsak človek drugačne oči. Ta ima sive, oni rjave, zopet drug modre ali črne; dà, celo rdeče oči imajo ljudje prav kakor tisti naši domači beli zajčki; vendar takih oči pri nas ni videti. — Ako bi vas vprašal, kakšne oči so najlepše, kaj bi mi vi odgovorili? Ta bi rekel: «Najlepše oči so rjave», a oni bi se oglasil: «Ni res, najlepše oči so sive»; zopet drug bi

trdil, da najlepše oči so modre — in jaz bi prav močno zakričal: «Najlepše oči so črne». — Zakaj? Tega vam pa ne povem. — Tako bi se morda prepirali vso noč, kar pa meni in vsem mladim ljudem ne bi bilo po volji, kajti mi ne smemo noči izgubiti, ampak se hočemo prav dobro naplesati! Saj veste, da mlada kri nima miru, dokler se ne zasukne!

Pred očesom so trepalnice, ki oči varujejo in jih v spanju pokrivajo; vendar so tudi taki ljudje, ki spe z odprtimi očmi, prav kakor zajec. Posebno otroci v šoli imajo to grdo navado. V tem, ko ima ubogi učitelj opravilo s kakim porednežem v prvi klopi, se zagleda kak Frančič, Tončič, Drejčič, ali kako mu je že ime, v katerega pajka v kotu, ko je ravno kako muho ujel, in kadar ga pokliče učitelj, naj bere dalje, se strese od strahu, začne debelo gledati in oči meti, kakor bi se bil ravno kar prebudil iz trdnega spanja. Nu, otrokom bi človek to še odpustil, saj so

otroci. Pa kaj mislite, celo stari ljudje, ki bi vendar morali že pamet imeti, spe celo v cerkvi! Ko duhovnik najbolj živo propoveduje, se zagleda kaka ženica, Bog ve, kam, in ne čuje niti besedice gospodove. Dà, včasih ji začnejo celo trepalnice skupaj lesti, izprva počasi, potem pa vedno bolj kima in nazadnje zaspi v božjem imenu; Bog ji daj lahko noč! Upam, da mi med vami ne naredi nihče te sramote, da bi zaspal med mojim govorom; če pa je kak tak grešnik med vami, mu Bog ta greh odpusti, jaz mu ga ne!

Človeške oči so jako gibke. Obračamo jih lahko na vse strani, na levo, na desno, navzgor, navzdol, dà, celo križem lahko gledamo, kar pa ni nič posebno imenitno. Samo tega ne moremo, da bi z enim očesom na eno, z drugim na drugo stran gledali. Vsi ljudje imamo jako gibke oči, a najbolj ženske. Jaz sem že večkrat opazoval naša dekleta, ko so šla po veliki maši ob nedeljah črez naš trg domov. Tako

ponižno, tako lepo vam stopa, da bi človek mislil: «Nu, ta pač nima še tistih muh po glavi, ta še po poti moli. A da bi vi videli njene oči! Kakor blisk jih obrača sedaj sem, sedaj tja, sedaj na sužiške mladeniče pod lipo, sedaj na idrijske pred Graheljnovo hišo, sedaj spet na kobariške na Šandrovem voglu. Nikoli ne mirujejo njeni pogledi, in vse to se dogaja tako skrivaj, da človek prav nič ne zapazi. Le sami opazujte naša dekleta, in videli bode, ali ne govorim resnice. Meni se je ta izurjenost ženskih oči zdela jako dobra, in tudi jaz sem hotel svoje oči tako navaditi in izuriti, kakor jih imajo naša dekleta — toda ni šlo po nobenem načinu. Mi možje imamo preokorne oči za to; kaj takega morejo samo ženske. Nu, pa mi ženskim ne zavidamo te prednosti, kajti, ako ženske ne bi znalo tako dobro obračati svojih oči, ne bi vedele, kaj se pred njimi in ob strani godi, in potem ne bi mogle pri svojem delu svojih jezičkov brusiti; ako pa ženske

svojega jezička nimajo v delu, ne morejo živeti, kakor vsi veste. To je njim prav v zdravje. Da pa naše ženske ne bodo mislile, da so samo one take, jim povem, da so ženske povsod, kjer jih je Bog dal, enako radovedne in zgovorne. Povsod ima mož strašen križ z njimi!

Pred nekoliko leti so našli neko čudno belezen na očeh, katere poprej še poznali niso. Neki ljudje imajo namreč na videz dobre oči, a nekih barv ne morejo razločevati. Tako je na Nemškem in na Angleškem mnogo ljudi, ki ne poznajo druge barve, nego rumeno in modro, zopet drugi samo rdečo in zeleno; ves svet vidijo eni rumen in moder, drugi rdeč in zelen. Nu, kaj se vam zdi, tak svet mora biti prav lep, še mnogo lepši, nego naš? Neki ljudje pa vidijo vse sivo. Nu, pri nas ni treba, da ima človek še le take oči, ki ne vidijo drugega nego sivo; saj mi, četudi imamo, hvala Bogu, prav zdrave oči, vidimo svet največkrat siv, ko nam tiste presnete megle pokrivajo prav pogosto nebo in naše

gore. Včasih je taka slepota za neke barve prav sitna. Tako n. pr. je prišel nekdanj na Nemškem imeniten general k veliki paradi. Ko gleda okoli sebe, vidi, da se mu vsi smejejo. On gleda in gleda, kaj bi bilo temu vzrok, a ne zapazi ničesar. Veste, kaj je bilo? Ne da bi bil prišel kakor vsi drugi častniki v temnozeleni obleki, v živordeči je bil prišel, a njemu se je zdela temnozelenena. Zato so se mu smejali.

Oči so jako velik dar božji in človeku nad vse potrebne in koristne; zato jih moramo pa tudi prav pridno varovati. Oči so pa podvržene prav mnogim boleznim. Že vsak prah, ki prileti v oko, provzroči v njem bolečino. Vsi veste, kako je to sitno, kadar nam pride kaka smet v oko. Človek ne more gledati, ampak mižati mora, in solze mu zalivajo oči. Ako čutimo smet v očesu, jo moramo hitro izneti. Najbolje je, ako stisnemo oko od vnanjega proti notranjemu kotu. Ako to ne pomaga, moramo trepalnice obrniti in smet s koščkom

platna odpraviti. Če trepalnice obrnemo, to čisto nič ne boli, vendar neki ljudje mislijo, da mora to biti strašna bolečina, in mnogi kar gledati ne morejo tistega belega v očesu. Zlasti matere imajo tako mehko srčece. Če pride otroku kaka smet v oko, si začne seveda najpreje oči meti in prav pridno jokati. Mati ga tolaži, kar more: «I molči, i bodi priden, i ti dam sladkorčka» i. t. d. Dete se ne more ustaviti in vrišči dalje, kakor da bode sedaj pa sedaj po njem. Nazadnje treba očeta poklicati. Eh, oče je ves drug, nego mati! Prime otroka, ga posadi na kolena, mu obrne trepalnice, vzame smet, in konec je komedije. Otrok seveda se vije in dere pri tem, kakor da bi ga oče na meh odiral, da je še samo mater groza pred svojim možem, ki ima tako trdo srce. Eh, Bog je že vedel, zakaj je dal možu malo bolj trdo srce nego ženi; kajti če bi tudi možje imeli tako mehko srce kakor žene, bi šlo na svetu vse križem kražem.

Jaz prav dobro vem, kako se tre-

palnice obračajo, in rad bi vam to takoj tu pokazal. Toda bojim se, da se kaka poslušalka tega ne bi preveč ustrašila, ali da ji ne bi celo slabo prišlo. Ako pa kaka mati ne bode znala kaj početi z otrokom, naj ga le k meni prinese; jaz ga ji gotovo ozdravim.

Malo hujše je, ako nam prileti večji in trši košček kake reči v oko z veliko silo. Tedaj ga je treba takoj izneti. To pa ni lahko, in zato je treba večkrat brž poklicati zdravnika. Mnogokateri je že oslepil, ker ni o pravem času poklical zdravnika. Posebno ženam in dekletom je pri šivanju biti jako opreznim, da se jim šivanka ne zdrobi in jim ostri konec ne skoči v oči, ker bi tako lahko oslepele. Tudi lovci morajo jako paziti, kadar streljajo, da jim ne prileti košček skulice v oko. Nu, pri nas ta nevarnost ni velika, ker imamo, hvala Bogu malo lovcev, in še ti nosijo puško na rami kar tako zaradi lepšega, da zajce strašijo.

Večkrat nam prileti tudi kak trd in velik košček v oko in ostane v njem,

a mi še ne vemo zanj, ker je zadel na manj občutljivo mesto v očesu. Tako sem bral, da je neki mož na Poljskem nosil več mesecev v očesu — ne jemljite mi za zlo gospoda, da moram imenovati to neprijetno živalco — mrtvo stenico. Nu, ta je moral imeti presneto trde oči!

Še neka druga bolezen se kaj rada loti naših oči, to je ječmen. Prav v kotu očesa začne rdeti, vedno bolj, nazadnje zarumeni, in ječmen je zrel. Naše ženice znajo kaj izvrstno zdraviti to bolezen. Najpoprej zapode vse kokoši ter pokličejo samega petelina. Potem vzamejo pest ječmena in z njim trikrat potegnejo črez bolno oko, mrmraje nekaj čudnega, ter vržejo ječmen petelinu, ki ga prav veselo pozoblje in se smeje, da so še dan danes taki norci na svetu, ki verujejo vražam!

Nekdaj so imeli ljudje dosti boljše oči nego dan danes. Sedanji ljudje si preveč kvarijo oči, bodisi z branjem, s šivanjem ali s kakim drugim drobnim delom. Zato vidite, da nosi toliko mladih

ljudi tiste naočnike na nosu, ki pa nekim prav grdo stojе. Nu, če jih kdo mora imeti, naj bi že bilo; pa dan danes so ti naočniki prav v modi, kakor se pravi; posebno po mestih jih nosijo mladi ljudje, četudi imajo prav zdrave oči, ker mislijo, da s tem dekleta bolj v oči bodejo. Jaz ne vem, ali je to taka strašna sreča, ako človek dekleta v oči bode! Jaz mislim, da je ono dekle pač malo čudno, ki se da v oči bosti. Ko bi bil jaz dekle, si gotovo tega ne bi dal očitati.

Po letu vidite, da nosijo tiste velike črne naočnike, ki bi se jih kaka stara ženica kar ustrašila in se pred njimi prekrižala; kajti take oči ima menda sam peklenšček.

Oko imenujemo zrcalo človeške duše in to po pravici. Vse, kar se človeku godi v srcu, vse se mu pozna na očeh. Veselje in žalost, strah in up, sovraštvo in ljubezen, vse se mu sveti že v očeh, in tisti grdi greh in tista grda črna zavist se mu blišči že v očesu. Saj ste gotovo že videli oči zavidljivega

človeka! To so grde oči, ki onega neprestano spremljajo, ki mu kaj zavidajo; na vsako stopinjo, na vsak korak njegov pazijo, kaj dela, kako dela, s kom govori, da, celo kam gleda. Prav zato, ker so zavidljivega človeka oči tako grde, je nastala vraža, da stori človek s hudim pogledom, da krava nima več mleka, ali da človeku slabo pride. Hvala Bogu, da človeške oči nimajo te moči; kajti potem gotovo ne bi bil nihče zdrav, ker bi si potem ljudje drug drugemu uroke narejali!

Posebno ljubezen se pozna v očeh. Naj jo dekle še tako skriva, oko jo izda. Jaz prav dobro poznam, kdo je zaljubljen, kdo ne. Opazoval sem naša dekleta, in reči moram, da so skoro vse zaljubljene, prav močno zaljubljene. Nu, saj to ni greh, še lepo je, pravijo!

Neki ljudje imajo nekake čudne oči, ki se svetijo, kakor bi bile polite. To so mokre oči in so najlepše oči.

Ljudje o očeh večkrat prav čudno govorijo. Ako kdo pripoveduje kako čudno

dogodbo in ga kdo kaj ne more razumeti, ampak ga malo debelo gleda, ga pogostoma prav surovo zavrne: «Beži, beži, gledaš debelo kakor vol». In vendar ima prav poštene človeške oči. Zopet o kom drugem, ki ima dobre bistre oči, pravijo, da gleda, kakor zajec, in vendar morda še ne vedo, kako zajec gleda. Kadar je človek malo zaspan, ali kadar ga je preveč pokusil, tako, da mu oči malo vkup lezejo, se mu smejejo, rekoč: «Glejte, glejte, gleda kakor miš iz moke», četudi ne vedo, kako miš iz moke gleda, ker miš gotovo nikogar v moki ne čaka, ampak prej pete odnese. O nekih ljudeh govore, da imajo mačje oči. Še meni so to rekli, in vendar nisem ukradel svojih oči nobeni mački! Gotovo ste že vsi slišali, da pravijo takemu človeku, kateremu gre kaka jed posebno v slast, da jé z očmi. Še meni — kajti tudi jaz imam dober tek — so včasih tako rekli, in vendar vem, da sem nosil jedi le v usta, nikoli v oči! Ako kdo ne vidi dobro in ne more razločiti kake reči v daljavi,

mu pravijo, da ima meglo ali celo špeh na očeh. Zopet drugim, ki imajo nekoliko bolne oči, namreč rdeče meso, pravijo, da imajo pečenko v očeh, in revež morebiti pečenke še nikoli pokusil ni!

Neki ljudje imajo čudne oči, ki človeku prav nič ne ugajajo. Take oči človeka vedno opazujejo; prav mirno, a neprestano vanj gledajo, kakor bi mu hotele pogledati v dno duše. Te se zovejo bodeče oči in so jako neprijetne. Zopet drugi ljudje imajo strašne oči, katerih se človek kar boji. Posebno učitelji imajo radi take oči, in to otroci prav dobro vedo. Drugi ljudje bi pa radi imeli take strašne oči in zaradi tega prav debelo gledajo, ker upajo, da bodo imeli tako ljudje strah pred njimi.

Naši možje, ki so bili v Bosni, so pravili, da imajo Bošnjaki tako strašne oči, da človeka gledajo, kakor bi ga hotele požreti. Nu, ako so res Bošnjaki imeli tako grde oči, tudi Bošnjakinje niso mogle imeti posebne lepote v očeh, ker se ni nobeden naših mož zagledal

v nobeno — in tega so se naše ženice doma kaj močno bale — ampak vsi so se vrnili domov kot zvesti možje, kar je našim ženam jako ugajalo. «Glejte, glejte», so tedaj med seboj govorile, «saj so naši možjé res dobre duše, še boljše, nego smo me mislile».

Oči imajo neko čudovito moč v sebi. Z očmi človek lahko ukroti najbolj divjo zver, ako ji prav trdo v oči pogleda. Pa ne samo na zverine imajo človeške oči velik upliv, tudi na človeka samega. Posebno ženske oči, govore ljudje, imajo tako moč v sebi, da jih človek kar pusti in pozabiti ne more, ako je kdaj globoko vanje pogledal, da vedno in vedno le na-nje misli, z eno besedo, da se prav do ušes vanje zaljubi. Tako sem slišal ljudi praviti; jaz te čudne moči ženskih oči še nisem dovolj izkusil in zato vam ne morem nič posebnega povedati. Kadar se pa prav pošteno zagledam, tedaj vam tudi to razložim, če bodete hoteli poslušati!

Razpor in sprava

I.

Mrtvaški zvon je bil odpel, in velika množica vaščanov se je vračala pozno na večer jesenskega dne s pokopališča domov, pomenkujoč se o rajni Turjanki, kateri Bog daj večno luč. Saj je bila dobra in pobožna žena, ki je storila dobrega, kolikor je mogla. Vsem naprej so tekli vaški otroci, kar najhitreje so jih nesle urne mlade noge, da bi prej ko mogoče pridirjali do Turjanove hiše; saj bo delil oče Turjan po stari navadi s polno roko denar, da bi molili za dušo predrage rajnice.

Počasi se je vse poizgubilo s pokopališča; tudi kopači so končali svoje žalostno delo in odšli. Samo še mlado dekle, vse utopljeno v žalost, je klečalo, solzeč se na novem grobu. In kaj ne bi molila za njo, ki je storila toliko dobrega, ki ji je bila prava mati, odkar so ji bili zagrebli njeno ubogo mamico. Takrat je bila ona še nerazumen otrok. Uboga Minka! Toliko nesreče je že prišlo nad njo v otroških letih!

Očeta še poznala ni, matere se komaj spominja, in še ta skromni spomin je žalosten, prav žalosten!

Spominja se, kako jo je po noči Turjanka zbudila ter nesla k postelji v kotu temotne koče, v kateri je ležala blede žena — njena mati. Svojo velo roko je iztegnila po njej, jo pripognila k sebi, pritisnila mrzle ustnice na njeno čelo ter zaprla tiste mile oči. Nikoli več jih ni videla uboga Minka. Mati Turjanka pa je pritisnila jokajoče dete k sebi ter odšla z njim iz sobe. Kaj je bilo potem, ne ve več, samo to ji je še v spominu,

da sta prišli na prosto, kjer je pihal mrzel veter, in da jo je mati Turjanka še bolj zavila v zavoj.

Ko se je Minka spet zbudila, ni bila več v znani domači sobici v svoji trdi posteljici, temveč v prostorni, svetli sobi, v lepi, mehki postelji. Osupla se je ozirala po neznanem prostoru ter začela klicati mamo, a mame le ni bilo. Vsa prestrašena je jela nazadnje prav glasno jokati. Na to je prišla stara Tereza, Turjanova dekla, ki je že tudi davno umrla, jo jela tolažiti, jo oblekla ter odnesla doli v obednico, po kateri je pohajal oče Turjan, držeč kratko pipico med zobmi. Njej pa se je to še bolj čudno zdelo, še bolj je jokala in silila domov, domov. Oče Turjan jo je tolažil iz prva s kratkimi besedami ter ji prigovarjal, naj bo tiha, a ker se le ni hotela umiriti, je šel godrnjaje iz sobe ter zaloputnil duri za seboj! Ona pa je jokala in stokala pred durmi, da je bila vsa obleka premočena od solza! Črez dolgo časa se odpro spet duri, in mati

Turjanka vstopi v temnem oblačilu, jo vzame v naročje, ji pogladi razmršene lase s čela, ji obriše mokre oči ter ji začne s prijetnim svojim glasom tako milo prigovarjati, da se je dekletce počasi pomirilo ter se zaupno oklenilo prijazne žene krog vratu. Potem ji da Turjanka velik kos belega kruha, kakršnega še prej nikoli ni jedla, ter odide, priporočujoč, naj bode pridna in mirna. A kmalu za njo pride mali Andrejček, ji začne razkazovati svoje lepe igrače, katerih se revica ni mogla nagledati, ter ji pokaže, kako se treba z njimi igrati.

Tako ji je pretekel čas v družbi z Andrejčkom, da sama ni vedela, kako. Le zdaj pa zdaj se je zmislila na svojo mamico ter hotela k njej; ali kmalu se je spet umirila ter igrala dalje s svojim tovarišem.

Mati Turjanka je bila ves dan z doma; samo enkrat je še prišla gledat, kaj delata otroka. Proti večeru je spet prišla ter vprašala Minko, ali bi rada videla mamo. In dete je popustilo igrače

ter priskočilo k dobri ženi, proseč jo, naj jo pelje k mami. Šli sta iz hiše po polju za vasjo ter prišli na konec vasi, kjer je stala med drugim drevjem njena mala kočica. Pred kočjo je stalo mnogo ljudi, ki so gledali s tožnimi očmi malo dete in Turjanko, da se je revica še bolj pritislila h krilu svoje voditeljice. V koči je bila tema; sredi kočje je bila visoka miza, okrog nje so stale luči, in na njej je ležala s sklenjenimi rokami njena mati, bledih lic, z zaprtimi očmi. Mati Turjanka je vzdignila siroto, in ta je prišla mamo za roko, ki je bila mrzla kakor led, ter jo je hotela zbuditi. Toda mati ni nič izpregovorila, še oči ni odprla; mirno in nepremično je ležala. Uboga Minka je še glasneje zaklicala ter pogladila materi upalo lice, a mati se ni zmenila za-njo. Na to se je začelo ubogo dete na glas jokati in se je sklenilo matere okrog vratu, da jo je Turjanka komaj odvila. Odnese jo iz sobe vkljub njenemu joku in upiranju ter jo odnese domov, tolažeč

jo, naj molči, saj bode zdaj ona njena mati. A Minka ni hotela tega slišati; jokala je ter silila k svoji mami, domov, domov. Dolgo časa potem je še jokala ter hotela k mami, a naposled se je privadila Turjanovim in je mirno živela pri njih.

Mati Turjanka ji je bila druga mati. Skrbela je za-njo kakor za svojo hčer in zagovarjala jo je pri očetu, kadar je v naglici zakričal nad rejenko. Oh, in to ženo, to njeno zavetnico, to njeno drugo mater, so zakopali danes! Vsa njena postrežba, ves njen trud, vse je bilo zastonj! In zdaj je sama, prav sama na tem svetu! Nihče je nima rad, nihče se ne zmeni za-njo, izimši morda edinega Andreja, kateremu jo je rajnica še na smrtni postelji priporočila.

Take misli so rojile ubogi Minki po glavi, in obile solze so ji kapale na grob, v katerega so zagrebli mater Turjanko. Dolgo je klečala; še zapazila ni, da se je bilo solnce že skrililo za gore, in da se že mrači. Predramivši se iz

tožnih misli, je vstala ter šla k bližnjemu grobu, v katerem je počivala že toliko let rajna njena mati; tu je nekoliko pomolila ter odšla ihtoč z vrta, kjer sta bili pokopani njeni največji dobrotnici.

II.

Ko je bil Turjan prevzel po očetu gospodarstvo, je bilo to jako majhno in precej zadolženo; a on ni obupal, temveč se je krepko lotil dela ter si s pridnostjo in varčnostjo toliko opomogel, da je mogel v kratkem času poplačati vse dolgove. Vedno bolje in bolje se mu je godilo, in sedaj je izmed najimovitejših kmetov v Starem Selu. Ima lepo prostorno hišo na trgu, obilo polja, najmanj po dva konja in osem repov goveje živine. Dela je pri taki hiši seveda obilo, zato je treba pridne gospodinje. In rajna Turjanka je bila taka gospodinja; imela je bistro oko in urno roko. Zato pa je šlo tudi vse tako lepo redno pri hiši.

Pri delu ji je prav pridno pomagala Minka, in sedaj, ko rajnice ni bilo več, je bilo vse gospodinjstvo Minki na skrbi. Iz početka je šlo res težko, kajti manjkalo ji je vodilne roke; a počasi se je pridno dekle vsemu privadilo, in tako je gospodinjala, da so se vaše gospodinje kar čudile; celo oče Turjan, kateremu ni bila vsaka reč po volji, jo je večkrat pohvalil, seveda kratko in nekako prisiljeno, kakor bi mu hvala težko šla z jezika.

Minka je bridko čutila izgubo rajne Turjanke, ki je ravnala z njo, kakor da bi bila njena hči. Sedaj, ko je ni bilo več, je morala slišati po nedolžnem marsikako osorno besedo gospodarjevo; in še zagovarjati se ni smela, kajti oče Turjan ni trpel niti najmanjšega nasprotovanja. Njemu Minka ni bila nič drugega nego dekla, in tako je tudi ravnal z njo. Ko je bila rajnica rekla svojemu možu, da ostani dete odslej pri njih, mu ni bilo to nič posebno po volji, a molčal je; kajti Minkina mati je bila

nekoliko v sorodu Turjanovi gospodinji. Tako je bil Turjan nekako primoran vzeti siroto v hišo, ker drugače bi bili ljudje govorili, da je brez srca. Sicer pa on ni bil tako hud, kakor se je zdel, a skrbno je skrival vsak srčni čut pred ljudmi. Uboga sirota se mu je v resnici smilila, zato tudi ni ugovarjal svoji pridruzi, in ko je pozneje rejenka zrastle v brhko deklico ter pridno pri hiši pomagala, je bil z njo zadovoljen in tako jo je tudi po gospodinjini smrti obdržal v hiši.

Turjan je imel sedem otrok; štirje so mu bili umrli, in ostali so mu samo trije sinovi Andrej, Tone in France. Andrej je bil sedaj lep, čvrst mladenič kakih triindvajset let ter je vrlo pomagal očetu pri gospodarstvu. Bil je priden delavec, vesel tovariš in pokoren sin. Tone, ki je bil ravnokar dovršil šestnajsto leto, je bil tudi priden mladenič ter je delal po svoji moči, da ga je bil oče prav vesel. France je bil lani dokončal domače šole ter letos odšel v bližnje mesto na višje šole, v katerih se je pridno učil.

Četudi je bil oče Turjan še precej trden mož, je vendar mislil na to, kako bi dobil nevesto v hišo; saj Minke danes ali jutri premanjka. Seveda bi mu morala biti vseč; vsaka tudi ni dobra. Nu, saj si pa Andrej tudi lahko izbira; pač vsaka bi bila vesela, ko bi prišla k Turjanovim, kjer je vsega obilo. Najbolj bi bila očetu po volji Urhova Tereza, ki bi lepo doto v hišo prinesla in pa tisto njivo v Laščah, ki je zraven Turjanove in njega že toliko let v oči bode. Tudi je vedel, da bi bilo to Urhu prav po volji; kajti večkrat se mu je zdelo, da je to reč tako od daleč omenjal. Zato je sklenil, da izpregovori o tej stvari z Andrejem samim. Da bi le-ta delal kako zapreko, to mu še na misel ni prišlo; saj je Urhova deklina mlada in čedna. In tudi, ko bi Andrej mislil na kako drugo, bi si jo gotovo izbil iz glave ter se udal očetu, kakor se spodobi dobremu sinu.

III.

To je že tako! Vsaka reč mora biti na svetu in tudi stare ženice; kdo neki bi pa raznašal novosti, ako bi onih ne bilo? Kdo bi potem zdražbe delal med hišnimi gospodinjami? One ti pa vse ovohajo, vse poizvedo, potem pa na dolgo in široko razpravljajo vsako še tako neznatno reč, in če nimajo nobene pri roki, pa si jo jo izmislijo; saj je to prav lahko in prav dobro pomaga.

Tudi v Starem selu so imeli lepo število takih zlobudravih stark; izmed najglasovitejših je bila Vranova Urša. Vse bolj premožne hiše v selu in okolici je obiskovala, nabirala kruha in novosti, katere je potem okrog trosila.

Ta Vranova Urša se je priplazila neko sredo popoldne v Turjanovo hišo, četudi je ni mogel tukaj nihče trpeti. Minka in dekla sta delali na polju, oče je pa na dvorišču oralo vlekkel izpod strehe, ker se bo jutri oralo, ko se vrne

Andrej s konji iz mesta, kamor se je bil davi odpravil po različno blago. Urša je čakala in čakala v kuhinji, a ker le ni hotelo nobenega biti, je stopila na dvor, misleč si: «Ker smo že tu, pa poskusimo pri starem; morebiti vendar vrže kak novec, ki jih ima polne mer-nike». Oče Turjan je mirno ogledoval oralo, ali bo treba kake poprave, kakor da ne bi bil zapazil Urše.

«Hvaljen bodi Jezus Kristus», se tiho oglasi beračica. «Amen», odgovori on kratko, ne da bi povzdignil glavo.

«Kaj pa boš oral?»

«Ječmen».

«Da, da, lepo vreme imamo, in žito gotovo prav hitro izleze na dan; taki dnevi so, da lepši ne morejo biti. I, pa pridni ste, pridni, vsi, kar vas je pri hiši. Vse o pravem času, nikdar ne zamudite dneva. In pa rajnica — Bog ji daj videti večno luč in ji povrni vse, kar mi je dobrega storila — to vam je bila sama dobrota, sama pridnost! V vsej naši dolini ni bilo take gospodinje in

je ne bo; ne bo je ne, nikoli je ne bo! Rajna Katra je bila prav ustvarjena za to hišo; take bi trebalo Andreju, take. — Pa ker že govoriva o tem, bi te rada vprašala, ali je res, kar govore ljudje».

«Meni ni nič mar, kaj ljudje klepetajo», je odvrnil Turjan osorno, da se je videlo, da mu beračica in njeno govorjenje nič ne ugajata.

«Pa saj govore o vaši novi gospodinji», reče tiho, skrivnostno stara Urša.

«O naši novi gospodinji?» se zasmeye zaničljivo Turjan; «ta je pa že puhla. Jaz nič ne vem o gospodinji», pristavi ter veže dalje ročico, ki se je bila pri zadnjem oranju zlomila.

«Ljudje pa pravijo, da bodele imeli tam jeseni poroko, in da bo nevesta vaša Minka», nadaljuje skrivnostno starka, ki je bila zapazila, da se je bila zbudila staremu radovednost, katere pa ni hotel kazati.

«Kaj praviš, ali se ti meša baba!» zavpije oče Turjan. «Druge ljudi imej za norca, mene ne boš!» Po teh besedah

gre v kuhinjo, izbrska iz pepela goreč ogel ter ga dene v pipo, ki mu je bila ugasnila.

«Nu, saj veš, da se ti nisem še nikoli zlagala in se ti ne bom, tebi; jaz ti pravim le to, kar ljudje govore». Tako je govorila Urša staremu Turjanu, da bi ga umirila, ko se je bil vrnil k oralu.

«In Minka se je sama hvalila, da jo ima Andrej rad, da jo vzame, in da bo potem sama gospodinjala, kakor bo hotela, da bodo morali vsi delati, kakor bo ona hotela», se je lagala brezvestna starka, da bi starega prepričala, da se mu res ni zlagala.

«Moral, haha, jaz moral, to bomo videli!» se roga Turjan ves razjarjen, «Jaz moral! Kdo je gospodar v tej hiši? Jaz sem gospodar, jaz in nihče drug, in jaz bom ukazoval, jaz in nihče drug». je vpil Turjan, da se je lažniva Urša boječe umikala.

«Tu imaš», pravi ter ji vrže desetico pred noge, «pa varuj se, da ne zineš besedice».

«O, nikar se ne boj, nikar se ne boj, ljubi moj; jaz znam molčati kakor stena», je mrmrala starka ter se pobrala z dvorišča, zadovoljna in vesela tem bolj, ker se je že bala, da ji je nerodni jezik vse pokvaril.

Kar je pripovedovala starka, ni bilo vse izmišljeno. Dekleta in žene so res že več časa govorile o Andreju in o Minki, a to le tako, kakor žene navadno govore o mladih ljudeh, ko ugibljejo v svojih zborih, katera dva bi utegnila postati mož in žena, katera dva bi bila lepa dvojica, in o drugih takih rečeh. Stara Urša je tu pa tam slišala take pogovore ter jih prinesla staremu Turjanu na uho, zraven pa se še nesramno zlagala, da se je Minka tako po vasi hvalila. Uboga Minka! Ona, ki je bila tako tiha, tako ponižna, ona da bi se bila tako hvalila?! Saj si še misliti ni upala na to! In kadar se ji je v tihi noči vrinila sladka, presladka misel, da bi se vendar utegnilo uresničiti njeno tajno hrepenenje, da bi ji Bog morda

naklonil to srečo, da bi kdaj z Andrejem združena živela, tedaj se je vselej streslo ubogo dete ter izkušalo na vsak način prepoditi to blaženo misel. Nemogoče, nemogoče! Kaj bi rekli ljudje, kaj bi dejal osorni oče Turjan! Samo, da bi kaj takega slišal, pa bi me pognal od hiše! — In kako bi tudi mogla kaj takega le upati?! Ona, zapuščena sirota, po milosti v to hišo sprejeta, on pa tako lep, čvrst, tako bogat mladenič, ki ima toliko deklet na izbero, mladih, lepih, bogatih! Moj Bog, kako bi si mogla le to domišljati! In saj še prav ne ve, ali jo Andrej res ljubi! Res, da je zelo prijazen in dober z njo, bolj nego z vsako drugo, da izkuša ustreči vsaki njeni želji, toda on je tak, ker drugačen ne more biti, ker je tako dober človek, ne zato, ker jo morda ljubi. Ne, ne, nemogoče, je šepetala, iz sladkih sanj se zbudivši, in tedaj ji je često prirosila solza v oko, solza prave, čiste, nedolžne ljubezni. — In ona da bi se bila tako hvalila, tako nesramno hvalila, ona?!

IV.

Razdražen je bil oče Turjan. To se je videlo na tem, kako je vrgel verigo pod oralo, kako je sedel na stopnico pod skednjem, kako je spuščal dim iz male pipe. Neprijetne misli so se mu podile po glavi, in zdaj pa zdaj je vzel pipo iz ust, pljunil na stran ter jezno pomrmral: «Tako daleč se je izpozabilo to dekle, da meče svoje oči na mojega sina, ona, ki nima nič, prav nič! Na mojega sina! In še hvalila se je okoli in mene pri ljudeh smešila, češ, staremu ne bo prav, pa bo moral. Ha, moral! Kmalu bomo videli, kdo bo moral, kdo je gospodar! Toliko let sem te zastonj redil, in ti mi tako vračaš, nehvaležna stvar! — Kaj pa, ko bi se bila tista stara Urša zlegala? Toda ne, zlagala se ni, ker meni se ne bi drznila. Ne, ni se zlegala; saj bi bil že davno lahko sam opazil, kako se dobrika mojemu

sinu, kako jo on zagovarja. In ko sem mu oni dan omenil o Urhovi Terezi, je kar molčal in se pobral. Slep sem bil, slep! Že kdaj bi bil moral dekle poslati od hiše — saj je dovolj veliko — in vsega tega ne bi bilo. — Dá, od hiše naj gre, ta nehvaležnost, še danes naj gre! — Kaj pa poreko ljudje? «Prav je storil», poreko; «saj je dovolj časa jedla njegov kruh, zdaj naj si ga pa sama služi». In Andrej že pride k pameti; še jezil se bo na dekle, ki se je tako ustilo». —

Tako in enako je mrmral oče Turjan in trdno sklenil da mora Minka od hiše, da bo konec tistega klepetanja med ljudmi.

Ko sta prišli Minka in dekla domov, jima še odzdravil ni, temveč je srepo v tla gledal in se delal, kakor da ne bi bil ničesar čul. Obema se je to čudno zdelo, in Minka je večkrat nekako v strahu pogledala izza ognjišča na očeta Turjana; da ni nič dobrega, to je slutila, a kaj ga je tako razdražilo, si ni

mogla misliti. Ona gotovo ne, saj ji njena vest ničesar ne očita.

Pri večerji so vsi trije molčali. Ko so pojedli in je dekla šla iz izbe in je hotela tudi Minka za njo, ji reče Turjan, naj ostane.

«Koliko let si ti pri nas?» vpraša osuplo in prestrašeno Minko, srepo v mizo zroč.

«Štirinajst», mu odgovori tiho.

«Koliko si s seboj prinesla?»

«Nič», mu odvrne počasi s tihim glasom.

«In koliko imaš sedaj?»

«Nič».

«Kar imaš, imaš samo od mene. Toda to ti je vse premalo. Ti bi rada vse dobila, nehvaležnica! Mojega sina si hotela omrežiti, ha, mojega sina!» je ponavljal zbadljivo s povzdignjenim glasom. «In stari bo moral, tako se ti hvališ, stari bo moral!»

«Ali, oče!» reče ubogo dekle, glasno ihtoč.

«Nič oče! Molči, saj vemo, kaj so babje solze! Jaz pa ti pravim, da ne bo; tu sem jaz gospodar, da veš, jaz», je vpil Turjan.

«Nocoj boš zadnjikrat spala pod mojo streho; jutri idi, kamor hočeš, najbolje kam daleč, da te ne bom videl ni jaz, ni moj sin. On ne bo nikdar tvoj, nikdar, to ti prisežem», se je togotil in rotil oče Turjan, vrgel desetak pred Minko, ki je vsa zmešana ihtela, šel mrmraje iz sobe ter zaloputnil duri za seboj.

V.

Solnce se je bilo ravno prikazalo nad Brdom ko je stopil staroselski gospod župnik iz župnišča ter šel proti cerkvi, da bi izpovedoval in potem maševal. Stopivši skozi vrata na pokopališče, zapazi tam v zadnjem kotu čedno oblečeno žensko, ki je na grobu klečala, zraven nje na tleh pa culico. «Kdo kleči neki tam na onem grobu, tako zgodaj?»

si je mislil. «Oni grob je že precej star, in nihče se ne zmeni zanj, samo Turjanova Minka pogosto moli na njem; kajti tam leži njena uboga mati, tista nesrečna Trdinova Neža. Pa ne, da bi bila to Minka! Toda tako zgodaj! In ta culica, kaj hoče tu?» — Dobri gospod je imel Minko zelo rad, ker je vedel, da je pobožno in pridno dekle. V srce se mu je smilila revica, ko jo je večkrat proti večeru tako otožno videl na grobu rajne matere ali rajne Turjanke. Kadar je mogel, je izpregovoril nekoliko tolažilnih besed z njo, z ubogo siroto, ki je bila tako sama na svetu. Zato je stopil bliže, da bi se prepričal, ali je res ona. Ženska je začula njegove korake ter se ozrla. Res je bila Minka. Naglo si je obrisala obraz s predpasnikom, vstala, stopila nekoliko bliže ter, zbegano v tla zroč, voščila gospodu s tresočim se glasom dobro jutro.

«Bog daj, ljubo dete! Kaj pa pomeni to, da si danes že tako zgodaj tu, in pa ta culica?»

«Po svetu moram, častiti gospod», je odgovorilo dekle tiho in solze so mu zabliščale v nedolžnih očeh.

«Kaj praviš! Zakaj pa? Ali ti ni več všeč pri Turjanovih?»

«O všeč, zelo všeč! Ali oče Turjan me noče več», pravi ihtech ubogo dekle, zakrivajoč si s predpasnikom obraz.

«Noče te več! Zakaj pa ne?» je vpraševal dalje osuplo gospod.

«Nič ne vem; jaz si nisem nobene krivde v svesti», je odgovorila Minka, še vedno ihtech.

«Nu, prenaglil se je; pozneje mu bo gotove žal. Ne jokaj, Minka! Vse se še poravna. Po maši pojdem jaz k njemu...»

«Ne, ne, častiti gospod, ne, lepo prosim», mu je seglo dekle v govor. «Mene niti ne omenite, jaz se ne vrnem več tja, ker mi je to ostro prepovedal».

«Tako! Nu, čudne muhe ima včasih Turjan, a navadno ne trpe dolgo. Ne jokaj, Minka, ne jokaj! Samo malo

potrpi, in vse bo zopet prav», je tolažil dobri gospod ubogo dekle.

«Kam pa pojdeš», jo je vprašal na posled, videč, da se noče nikakor več vrniti k Turjanovim.

«Služit pojdem — kam, še sama ne vem. Moj Bog, tako zapuščena sem zdaj», in glasen jok je zaprl glas ubogemu dekletu.

«Ne jokaj, otrok moj, ne jokaj; saj čuje še vedno nad teboj nebeški oče, ki vse vidi in ve, on te bode varoval in vodil; zato ne jokaj, otrok! — Sedaj le opravi, kar imaš še opraviti; po maši pa pridi k meni». Tako ji je govoril usmiljeni mož ter odšel v cerkev.

Zapuščeno dekle je iskalo tolažbe na grobeh rajne matere in njene naslednice, katere mož jo sedaj osorno od hiše podi. Oh, ko bi bila mati Turjanka še živa, nikoli se ne bi bilo to zgodilo; saj Turjanka jo je ljubila kakor svojo hčer.

Tisti dan opoludne je bila Minka že na Kamnem, majhni vasi, kaki dve

uri od Starega sela, v Zebkovi hiši. Zebek je bil brat staroselskega župnika, premožen kmet in dober mož. Ko je povedala, da jo je brat k njemu poslal, in ga sama lepo prosila, da bi jo vzel za deklo, jo je Zebek rad sprejel; kajti dela je bilo obilo, in dekle mu je od nekdanj ugaljalo. Sicer se je tudi njemu čudno zdelo, kako da je Minka zapustila Turjanovo hišo in šla služiti; toda ker je poznal nprav starega Turjana, ni več nadlegoval Minke z vprašanji, misleč si: «Saj že pride na dan, in če tudi ne pride, kaj to meni mar!»

In ni se kesal Zebek, da je vzel zapuščeno siroto k sebi. Kolikor je imel dekel, nobena ni bila tako urna, vestna in pridna, kakor Minka, in mati Zebkova je kar ni mogla prehvaliti.

Minka pa je bila tudi zadovoljna, da je bila prišla v to hišo; kajti ljudje so bili dobri, in vas je bila dovolj daleč od Starega sela; težko, da bi jo kedaj videl oče Turjan. «A tudi od Andreja sem daleč», ji je šinilo v misel; «pa še

bolje, saj ga moram pozabiti, kakor je ukazal oče Turjan! — In globok vzdihljaj se je izvil iz prsi ubogemu dekletu, ki je moralo siloma zatirati sladki čut prve ljubezni. Uboga Minka!

VI.

Zelo je bilo žal Andreju, ko je prišel tisti dan domov in mu je dekla povedala, kaj se je bilo zgodilo z Minko; zelo mu je bilo hudo. Andrej je imel Minko rad, prav močno rad, če prav ni tega očitno kazal. Že davno je bil v srcu sklenil, da bo edino Minka njegova žena; zato se ga je polastil zaradi zadnjega dogodka nekak nemir, da se ne bi razrušilo njegovo tajno upanje. Zakaj je oče Minko odpodil, tega dekla Andreju ni mogla povedati; samo toliko je znala, da je oče Minko po večerji v izbi zadržal, da je bil hud z njo, potem pa je razdražen iz izbe prišel ter šel takoj spat. Minka je ves večer jokala, a razodeti ji ni hotela ničesar, in danes

na vse zgodaj je izginila, kam, tega dekla ni vedela. Andreju se je vse to prav čudno zdelo, zato je hotel vse od očeta poizvedeti. Turjan je bil sina nekako mrzlo sprejel in vse jutro je izpregovoril le malo besed z njim in samo o tem, kaj in kako je v mestu kupil, kako so šli konji, in da bo treba orati. Andrej pa je hotel vendar poskusiti, ali ne bi bilo mogoče, kaj od očeta izvedeti in ga morda tudi pomiriti, da bi Minko nazaj poklical.

«Oče, kje je Minka?» je vprašal po kosilu Andrej.

«Kaj meni mar, kje je, samo da je ni v moji hiši».

«Oče, zakaj ste jo odpodili», je dalje vprašal sin z očitajočim glasom.

«Zakaj? Kaj to tebe briga? To jaz vem, ti pa ne vprašuj več», mu je odgovoril osorno in zapovedljivo Turjan.

Sin, videč, da je oče razdražen, in da bi bilo še slabše, ko bi ga dalje izpraševal, je vstal ter šel iz sobe. Hotel je kako drugače poizvedeti, kam se je

obrnila Minka, in potem z njo samo govoriti.

* * *

Dogodek ta se je seveda takoj razglasil po Starem selu, in žene so imele zopet dovolj lepega in zanimivega gradiva za svoje pogovore ter so ugibale na vse strani, zakaj je stari Turjan odgnal Minko. Stara Urša je imela sedaj dovolj gradiva in lepe čase; ker je namreč tako skrivnostno zagotavljala, da vse ve, so jo vaške gospodinje prav rade sprejemale in niso gledale na košček kruha ali na krajcar, da bi jim le starka razodela, kar je vedela. In ona je res pozabila Turjanu dano obljubo ter je prav obširno pripovedovala razgovor z očetom Turjanom, vmes pa tudi prav pridno legala, da je bilo bolj zanimivo. Tako so že drugi dan vsi vedeli, da je Turjan odpodil Minko, ker se je bila zagledala v Andreja. Tudi Andrej je ujel tu pa tam kako besedo iz teh govorov ter je iz vsega posnel pravi vzrok te dogodbe. «Težko pojde», je mislil sam

pri sebi, »oče je čuden in svojeglaven; toda naj velja, kar hoče — Minka mora biti moja«.

V nedeljo so govorili po Starem selu, da je Minka na Kamnem pri Zebku. Takoj po kosilu se je odpravil Andrej proti Kamnemu. Pred vasjo je zavil s ceste na polje, ker ni hotel, da bi ga ljudje videli. Prišedši k majhni skupini sadnih dreves, na katerih so tu pa tam poganjali prvi popki, je zapazil žensko, ki je sedela pod drevesom. Ona ga je tudi zagledala, vstala ter mu šla naproti; res je bila Minka.

»Andrej, ti tukaj?« je vprašala Minka osupla in vesela.

»Da, Minka, tebe sem prišel iskat. Povej mi vendar, kaj se je zgodilo«.

In ona mu je vse odkritosrčno povedala.

»Da si nedolžna, sem popolnem prepričan; toda povej mi, Minka«, je rekel s prosečim glasom, »povej mi, ali me imaš res vsaj malo rada?«

Dekle je še bolj zardelo nego prej, ko mu je pripovedovalo, zrlo sramežljivo v tla in molčalo.

«Glej Minka», je nadaljeval on s tresočim se glasom, «meni se zdi sedaj tako strašno pusto in prazno doma, odkar tebe ni več, in danes, ko sem zvedel, da si tu pri Zebkovih, me je s čudno silo gnalo sem k tebi. In ti me nimaš prav nič rada», je dostavil tiho, in kakor nekako lahko očitaneje se je glasilo v teh besedah.

Sedaj se ni mogla več držati.

«Da, da, nad vse na svetu», je zašepetala ter mu padla na prsi. A on jo je stisnil k sebi, kakor da je ne bi hotel nikdar izpustiti.

Krog njiju se je probujala narava k novemu življenju, in tudi v njiju srcih se je zbuvalo novo življenje, in oba sta bila srečna, tako srečna, kakor še nikoli poprej ne.

VII.

Pri Turjanovih je bilo sedaj vse drugače; dela obilo na vseh straneh, a gospodinje nikjer. Tudi tistega veselja in složnosti, ki sta prej vladali v hiši, ni bilo več, in nekaka soparica je ležala nad njo, kakor leži po letu pred hudim vremenom. Ni bilo čutiti druge besede nego kratkih ukazov, ki jih je dajal stari Turjan z osornim glasom. S sinom je govoril kolikor mogoče malo in večkrat po cele dneve prav nič. Minkino ime se ni nikoli čulo; samo enkrat je je bil omenil Andrej očetu, hoteč ga prositi, naj jo nazaj pokliče; toda oče ga je tako odločno in osorno zavrnil, da je takoj umolknil in sklenil, da ne bo več govoril o njej, dokler ne pride čas. «Tedaj pa odgovorim odločno, kakor se spodobi možu, naj že pride, kar hoče». In tako je tudi storil.

Kakor po navadi, sta sedela tudi tri tedne po Minkini ločitvi oče in sin

po večerji molče za mizo. Ravno je hotel vstati Andrej, ko so se odprle duri in je vstopil sosed Blažin, s katerim je Turjan še največ občeval. Prišel je prosit Turjana, naj mu posodi jutri zjutraj konja, češ, da mora izorati tisto ped zemlje tam za Prodom. Turjan mu je obljubil; potem pa sta govorila še o tem in onem. Toda razgovor je bil nekako prisiljen, in beseda domačinu ni tekla prav rada iz ust; zato je pripomnil na zadnje sosed, ki se je včasih rad malo pošalil: «Eh, kaj je vruga v vaju zalezlo, da imata tako malo besed; saj nekdanj sta bila druga moža! Posebno ti, Andrej, ki si sedaj v najboljših letih! Tako molčiš, kakor bi ti bil jezik prirastel. Presneto, tak mladenič za ženitev, pa tako molčiš! Tako te ne bodo imela dekleta rada. Pa ker že o tem govorimo, kdaj pa boste imeli ženitnino, kaj? Treba bi že bilo, treba; saj ste brez gospodinje, in sedaj gremo v leto, in dela bo čez glavo. Hej, Andrej, ali si si že kaj ogledal naša dekleta? Mohorjeva ne bi bila napačna,

Jožkova tudi ne, a ta Urhova, Urhova bi bila najboljša za-te. Lepo dekle je, med najlepšimi v naši vasi, in s praznimi rokami tudi ne pride v hišo. Nu, Andrej, zini katero, zini, pa bom jaz snubač; saj oče gotovo ne bo nasproten», je besedoval šaljivi Blažin ter pogledal na starega Turjana, kakor da bi pričakoval odgovora.

«Nasproten ne bi bil, nasproten», reče počasi stari Turjan, popravljajoč tobak v pipici, vesel, da je Blažin ta pogovor sprožil; «saj gospodinje nam bo res treba».

«Prav tako, prav, oče Turjan! Sedaj pa še ti katero reci, Andrej», je silil Blažin. «Kaj bi se tako kislo držal, tak mladenič», je pridejal, videč, da Andrej vedno molči in srepo zre v mizo. «Le reci, katero bi rad, in gotovo jo dobomo; še prav rada pride, naj bo katera koli».

«Nu, tudi jaz mislim, da se nobena ne bi branila priti v Turjanovo hišo. Hvala Bogu, vsega imamo dovolj, ni se bati tako hitro pomanjkanja», je go-

voril počasi Turjan, nekako ponosno in samosvestno, ter puhal krepko iz pipe, pričakujoč odgovora od sina.

«Kaj bi govoril», je rekel naposled tiho in počasi Andrej; «saj veste, katero bi rad!»

«Jaz nič ne vem», je odvrnil, z glavo majoč, oče, «nič, prav nič»; in povzdignil je počasi oči s tal v soseda.

«Nu, pa govori, katero bi rad», je prigovarjal sosed Andreju.

Andrej je uprl trdno oči v očeta pa rekel s trdnim, odločnim glasom: «Minko!»

«Ha, tisto pritepenko», je zavpil porogljivo Turjan, «tisto — — —»

«Stojte oče», mu je segel sin v besedo ter skočil po koncu; njegov obraz je bil blede, oči so se mu svetile, in od notranje razburjenosti se mu je tresel glas. «To je preveč! Kaj more ona za to, da je njena mati vzela siromaka, in da je bila tako nesrečna! Toda poštena žena je bila, in tudi Minka je poštena. Samo ona bo moja žena, ona ali nobena!»

«Vzemi jo, vzemi; toda to ti povem: ne pridi mi več pred oči!» je kričal strašno razjarjen Turjan za odhajajočim sinom ter udaril s pestjo ob mizo, da je zajejala.

Sosed je osupel gledal starega moža, kateremu je bila šinila kri v lica od silne jeze; izpregovoril je še nekoliko besed, a videč, da je odveč, je voščil «lahko noč» ter odšel.

VIII.

Nevihta, ki se je toliko časa zbirala nad Turjanovo hišo, se je usula. Oče Turjan je bil silno razsrjen, sin pa globoko užaljen.

Andrej je bil pokoren in miren mladenič, ki ni imel navade, da bi bil ugovarjal očetu; toda takrat je bilo v njem zavrelo, in ni se mogel brzdati. In kako bi bil tudi mogel, ko mu je oče žalil najljubšo stvar na svetu, in najsi je bil tudi njegov oče.

Oče ga je zapodil; doma torej ni mogel in ni hotel ostati. «Zakaj tudi?

Saj bi bila samo jeza in prepir v hiši», si je mislil Andrej, urno stopaje v mraku po cesti proti Kamnemu. «Na Ogrsko pojdem z Zebkovim Štefanom», je mrmral sam s seboj. «Tam si prislužim kaj denarja, potem se vrnem in vzamem Minko. Majhna hišica je hitro sezidana, in pridnemu in poštenemu gospodarju ne manjka nikoli kruha». In čvrsti mladenci si je slikal lepe podobe o prihodnosti.

Toda ne dolgo, in vest se mu je zbujala. «Oče je le oče», je govorilo v njem; «sin mu mora biti pokoren ter prenašati tudi njegove sitnosti, posebno če je star. In ti ga sedaj zapustiš ter pojdeš daleč od njega, sedaj, ko bode toliko dela v hiši in na polju, ko je vsaka pridna roka zlata vredna — —»

«Naj pa Tone pomaga», si je sam ugovarjal Andrej. «Jaz sem se dovolj ubijal; naj se sedaj še brat uči gospodariti. Saj pa oče lahko tudi delavca najme. In ako bo oče hotel vzeti Minko zopet v hišo, pridem tudi jaz zopet k

njemu, ko se vrnemo jeseni domov. Tudi se med tem očetu jeza poleže, in ko bo videl, koliko sem si tam prislužil, bo gotovo bolj voljan».

«Ali pa ne moreš tudi doma počakati, da se oče pomiri, in raje tukaj še pridneje delati ter očetu pomagati? Meniš-li, da oče ne bo vedel ceniti tvoje pridnosti doma» — mu je odvrnil notranji glas — «ko bo videl, kako si priden, kako spoštuješ očeta in ljubiš Minko? In tedaj ti bo to ljubše, ker si ne boš imel ničesar očitati, ker si lahko porečeš: «Zaslužil sem jo, kakor se spodobi pravemu sinu». Če tudi bo s početka osoren, če tudi bo dal čutiti svojo jezo, ne moreš-li tudi tega prenesti? Nisi-li njegov sin, ali te ni on zredil, ali ni vse, kar imaš, od njega? In pomisli, kako bo očeta bolelo!»

Že je Andrej omahoval, že je spoznal, da se je prenaglil, in morda bi se bil že vrnil; toda ta lepa priložnost, ki se mu je ponujala, da bi videl svet, da bi pokazal očetu, da se zna tudi sam

rediti, in pa tisti užaljeni ponos, ki je tako krepak v človeku, mu nista pustila, da bi poslušal glas vesti, ki mu je velel: «Slabo delaš; vrni se k očetu». Le še urneje je stopal proti Kamnemu, da bi šel drugi dan s Štefanovim krdelom na Ogrsko.

Ker je namreč v tistih goratih krajih, kjer leži Staro selo, mnogo prebivalstva, a premalo polja, da bi vse prerediti, porabijo močje, ki nimajo doma opravka, vsako priliko, ki jim obeta zaslužka. Zato jih gre vsako pomlad prav mnogo na Ogrsko, Avstrijsko, Štajersko in Tirolsko in sploh, koder delajo železnice in delavce dobro plačujejo; pozno jeseni se pa vračajo z zasluženim denarjem domov.

Tako se je napravljalo tudi sedaj kakih sto mož na severno Ogrsko, in določeno je bilo, da odrinejo drugi dan pod vodstvom Zebkovega Štefana, kateremu je bil sporočil podjetnik, pri katerem je Štefan že večkrat delal, in kateri ga je radi njegove poštenosti in

pridnosti čislal, naj nabere v gorah kakih sto mož, in naj jih pripelje na gorenje Ogrsko. S temi je torej sklenil iti tudi Andrej, in če tudi ga je Minka tisti večer iskreno prosila, naj ne zapusti očeta v taki jezi in zadregi, naj ne hodi tako daleč od nje, je res drugo jutro odrinil na Ogrsko.

IX.

Prišla je bila pozna jesen. Kmetje so bili z večine že vse pospravili, in samo repo in zelje je bilo videti po njivah. Pri Turjanovih je šlo s početka prav hudo, kajti ni bilo ni Andreja, ni Minke. Turjan je to dobro čutil, a nikoli ni zinil besedice o njih. Delal je, kolikor je mogel, najel hlapca in še eno deklo in je naposled vse srečno podelal. «Ka-li je mislil», je zamrmral včasih zaničljivo, ko je hodil po polnih shrambah, «ka-li je mislil, da brez njega ne bom mogel nič storiti, da ga bom nazaj klical, naj mi pride pomagat. Bodi, kjer je; jaz ga ne potrebujem».

Zaradi nastalega mraza so bili na Ogrskem nehali delati, in delavci so se vračali domov. Tudi mnogo Staroselcev je bilo prišlo, in ti so povedali v selu, da je bilo mnogo zaslužka, a da jih je mnogo zbolelo in med njimi tudi Turjanov Andrej. Prav priden je bil in mnogo si je bil prislužil, a nenadoma ga je nekaj bilo prijelo, in pustiti je moral delo. Prevelik trud, neredno in slabo življenje, katerega ni bil vajen, in neka notranja boleost so ga bili vrgli na posteljo. Počasi je bil nekoliko okreval, da je mogel z drugimi na pot domov; toda po poti se je bila bolezen shujšala, in komaj se je bil privlekel do Kamnega, kjer sedaj leži pri Zebkovih.

Tako so pripovedovali po Starem selu delavci, ki so se bili vrnili z Ogrskega. Mnogo se je govorilo o Turjanovem Andreju. Tudi očetu Turjanu so prišli praviti o sinu. In stara očetovska ljubezen, ki jo je toliko časa siloma dušil, se mu je z nova zbužala in mu velela, naj pohiti k sinu ter naj mu od-

pusti. «Saj je dovolj kaznovan!» Toda to kesanje je trajalo le trenotek; kajti brž ko se je oglasila zopet neukročena njegova trma, pa je zadušila tihi klic srca. «Kaj sin! Nehvaležnež, malopridnež je», je zamrmral ježno; «ako ni bilo njemu mar za-me, tudi meni ne bode mar zanj». Tako je zopet zmagala stara trma, največja napaka, očetovsko ljubezen.

Toda večkrat in večkrat se je oglasilo srce, in bolj in bolj mu je očitala vest, da tudi on ni prav ravnal, da se je prenaglil, ko je Minko od hiše spodil ter s tem sina hudo razžalil, in katerikrat bi bil šel rad k njemu ter mu odpustil. «Toda kaj poreko ljudje, kaj si bo mislil sin? Da je on zmagal, da je moral oče odjenjati. Ne, tega pa ne! Če ni bilo njemu mar za-me, tudi meni ne bode zanj», tako je vselej sklenil svoj notranji boj!

X.

Tako je preteklo več dni. Andrej je ležal pri Zebkovih hudo bolan. Zeb-

kovi so stregli bolniku, kolikor so mogli; kajti bili so dobri ljudje, in vrhu tega sta si bila Andrej in Štefan dobra prijatelja, posebno odkar sta bila skupaj na Ogrskem; saj na tujem se rojak še bolj oklene rojaka nego v domačem kraju.

Najbolj pa je Minka skrbela za bolnika. Več nego stokrat je priletela v njegovo sobo ter povprašala, ali česa potrebuje, in pozno v noč je sedela pri njegovem zglavju, ali pa je tudi cele noči prebdela pri njem. Vsi so se čudili dekletu, ki je po dnevu toliko delalo in si potem še tako potrebnega spanja ni privoščilo.

Toda Andrej ni bil samo telesno bolan, ampak tudi duševno. Že na Ogrskem se je bil večkrat bridko pokesal, da je očeta tako zapustil, da ga je tako razžalil, in morda bi se bil povrnil; toda velika daljava, strah, da ga oče ne bi hotel sprejeti, pred vsem pa ponos, radi katerega se mu je to poniževalno in nemožato zdelo, ga je odvrčal. In prav

do zadnjega se je upiral, da bi poslal Štefana k očetu. Vedno je pričakoval, da vest o sinovi bolezni omehča očeta, da pride k njemu, ali da pride vsaj vprašat po njem, in zato ničesar ni storil. Nekoliko dni se je bojeval Andrejev krivi ponos z njegovo vestjo, nazadnje je zmagala vest. «Ti moraš začeti», je dejal sam sebi, «ti si njegov sin!» In res je poklical Štefana ter mu dejal:

«Štefan, idi tja v Staro selo pa reci očetu, naj ne bo več hud na-me, in naj me pride obiskat».

In Štefan je šel. Stari Turjan je molče poslušal Štefana. Zopet se mu je oglasilo srce: «Saj je tvoj sin!» In vest mu je govorila: «Saj si tudi ti kriv!» Toda tista nesrečna trma in neumni ponos sta napela vso silo in tudi takrat zatrla glas srca in vesti.

«Ako ni bilo prej njemu mar za-me, pa še meni sedaj ni nič mar zanj», je odgovoril kratko Štefanu in odšel.

Andreja je ta odgovor prav hudo zbodel; še bolj tih in žalosten je bil.

Minka ni mogla več gledati Andrejevega dušnega trpljenja. Neko jutro se je kar odpravila v Staro selo, šla k dobrodušnemu župniku ter mu vse odkrito povedala.

«Le umiri se, ubogo dete, in povej tvojemu Andreju, da pojdem še danes k očetu ter ga pregovorim».

Huda pot je bila to! To je dobro vedel tudi sam gospod župnik, a bil je mož-beseda; saj je bilo njegovo največje veselje, delati spravo med izročeni mu ovčicami ter zdraviti njih duše.

Oče Turjan je bil prav vesel župnikovega prihoda. Prinesel je steklenico vina ter prosil gosta, naj sede. S početka se je pletel govor o najnavadnejših rečeh, o letini, vremenu, živini in tako dalje; a počasi in premišljeno je zavil župnik govor na sina.

«Povejte mi, oče Turjan, kdaj pa se vrne vaš sin Andrej. Dolgo je že od doma; kakih osem ali devet mesecev bo, ako se ne motim».

Turjanu se je zmračilo čelo, in oči je povесil in uprl v tla, a rekel ni besede.

«Slišal sem, da je malo bolan, in da leži tam pri mojem bratu na Kamnem», je nadaljeval počasi, skrbno opazujoč vtisk prvih svojih besed. «Toda upam, da bolezen ni nevarna. Kdaj pa ste bili zadnjič tam?»

Turjan je še vedno srepo zrl v tla ter premikal pipo v ustih iz kota v kot, pa še vedno trdovratno molčal. Ko pa ga je gospod še enkrat povprašal, je izgovoril med zobmi z veliko težavo:

«Nisem še bil tam».

«Niste še bili?» je ponovil osuplo duhovnik; «niste še bili, in on je vaš sin! Kako je to mogoče, oče Turjan? Vem, da sta si bila nekaj navzkriž; toda pomislite, oče, on je mlad, in mlada kri je nagla. Res, da ni prav storil; a tudi vi, vi oče, ste se prenaglili. Res, da je vaš sin; ali tudi oče ne sme ravnati s svojim sinom, kakor hoče, in zlasti še s tako odraslim. Tudi otrok ima svojo pamet in svojo pravico!»

«In vas ni-li prosil odpuščanja?» je nadaljeval župnik s trdim, očitovalnim glasom. «In vi mu nočete odpustiti, oče! Saj je sin božji odpustil celo onim, ki so ga na smrt obsodili in križali po nedolžnem! Oče, zakaj ne posnemate svojega odrešenika!?»

Molčeč, uničen je sedel ponosni mož poleg župnika ter si ni upal povzdigniti oči v gospoda, ki je tako tehtno, tako prepričevalno govoril. Stara ljubezen pa je tudi zopet povzdignila svoj glas, močnejše nego kdaj; videlo se je starcu na obrazu, da se bojuje sam s seboj. Trma in ponos sta sicer napela še enkrat vse sile, da bi zmagala v tem odločilnem trenotku, a zastonj — led se je bil otajal, in ljubezen je zmagala!

«Vidite, gospod župnik», je rekel po kratkem prestanku Turjan, premikajoč se v zadregi na stolu semtertja, «že večkrat so me obhajale take misli, a jaz sem vedno mislil, da ne smem odjenjati. Vi ne veste, kako mi je bilo takrat težko, da sem ostal trden! Kako

sem se silil! Nu, sedaj pa je vsega tega konec! Še danes zaprežem, pa se popeljem na Kamno».

«Tako je prav, prijatelj, tako je prav», je rekel ginjeno in veselo župnik, roko moleč očetu Turjanu. «Saj sem vedel, da imate dobro srce, in da sta samo trma in krivi ponos vzrok vaši trdosrčnosti. Bog daj srečo vam in vašim otrokom, Bog jo daj», je dostavil presrčno dušni pastir, stresel Turjanu roko ter odšel vesel in zadovoljen, da je spet mir naredil, kakor uči sam božji sin.

Odslej se je vozil stari Turjan pogosto tja na Kamno. Zbog tega je bil tudi Andrej ves izpremenjen, in bolezen se mu je kar vidno obračala na bolje; saj je bil sedaj njegov duh miren in vesel, in to je zelo ugodno vplivalo na njegovo zdravje.

A tudi oče je bil kakor prerojen; vsakikrat se je vrnil bolj vesel in zadovoljen od sina domov. Vedno je imel sina v misli, in sinovi podobi se je po-

gosto pridružila še Minkina, in ni ju več razganjal kakor nekdej. Andrej in Zebkovi niso mogli prehvaliti Minke, kako je pridna, in kako skrbi za Andreja, in on sam je večkrat videl, kako skrbno je stregla bolnemu sinu. In videl jo je v spominu, kako je nekdej tekala po njegovi hiši, povsod urejajoč in pripravljajoč, nikdar trudna, nikdar brez dela. In ko jo je primerjal z drugimi dekleti, tudi z Urhovo Rezo, katera je to poletje pogosto pri njem delala, si je moral priznati, da je velik, prav velik razloček med njimi.

Vsak dan je bil prijaznejši z Minko, in nekako smilila so mu je ubožica, ko je videl, kako se ga boji in ogiblje, in tedaj se je večkrat tako prekanjeno posmehljal in pomrmral, a rekel ni ničesar.

Neko nedeljo zjutraj pa je pridirjal na Zebkov dvor Turjan z lepo opravljenim vozom, v katerega je bil vprežen čil vranec. Andrej, ki je bil že skoraj popolnoma zdrav, je sedel v vozu. Oče, sedeč spredaj na vozu, se je obrnil k

Minki, ki je stala, svetlo gledajoč, tam na strani, ji nagajivo pomežiknil ter ji prijazno rekel:

«Nu, Minka, pa še ti prisedi, ker je že prostora za dva».

Minka je zardela tja do las in tako neizrečeno milo je pogledala očeta, da se mu je staro srce kar veselja zasmejala, in nikoli ni več pozabil tistega pogleda.

Zebkovi pa, stoječ okrog vozička, so se dobrovoljno nasmehnili ter pohvalili očeta Turjana; mati Zebkova pa je Minki podala roko ter rekla s solznimi očmi: «Bog ti daj srečo, Minka! Zahvali Boga in ne zabi ga nikdar!»

Oče Turjan pa je veselo poknil z bičem, in voziček je zdrdral proti Staremu selu, noseč tri srečne ljudi.

Nekateri nemški prevedi

KRILANOVICH PESMI

Auf dem Schlachtfelde.

Prevedel Anton Klodič-Sabladoski.

Der Angriff beginnt, der Kampf ist entfacht,
Drei Krieger eilen ins Tosen der Schlacht.

Der Schatten des Grams sich senkt aufs Gesicht
Den Dreien, aufs Herz der Sorge Gewicht.

Der Erste die Hand führt über die Brau',
Wischt heimlich die Zähr' aus des Auges Blau.

Mir grämt sich daheim die theuere Braut,
Ein Engel ist sie, so lieb und so traut.

Verkündet hat zweimal uns schon der Vicar,
Und Sonntag schon sollten wir vor den Altar.

Die Sehnsucht mein Herz nach der Jungfrau
verzehrt,
Weiss Gott, ob der Tod mir die Heimkehr nicht
wehrt.

Der Zweite die Hand führt über die Brau',
Wischt heimlich die Zähr' aus des Auges Blau.
Ich gab daheim auf das Mütterchen acht,
Sie pflegte und hegt' ich mit allen Bedacht.
Die Zeit hat begraben, die waren ihr lieb;
Und ich nur allein als Stütze ihr blieb.
Mein Herz ums verlassene Mütterchen bangt.
Weiss Gott, ob mein Fuss je zur Heimat gelangt.

Der Dritte die Hand führt über die Brau',
Wischt heimlich die Zähr' aus des Auges Blau.
Drei kleine Kinder besorgt' ich allein,
Der Tod hat genommen ihr Mütterlein.
Wer wird sie versorgen mit Speise und Trank,
Wer liebeich sie pflegen, sind schwach sie und
krank?
Die armen Waisen, wer nimmt sie in Schutz?
Weiss Gott, überleb' ich den feindlichen Trutz?

Still schreiten sie übers Gefilde dahin,
Zur blutigen Ernte marschieren sie hin.

Als Abends die Sterne erglänzen in Pracht,
Begraben die Drei hat ewige Nacht.

Es raffte der Sturm sie des Kampfes dahin,
Braut, Mutter und Kinder, was kümmern sie ihn.

Das schwarze Weib.

Prevedel Anton Klodič-Sabladoski.

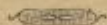

In Schnee gehüllt und frostige Nacht
Liegt hinter der Wolga der Landschaft Pracht.
Dahin durch den Schnee ins Dunkel der Nacht
Ein Reiter spornet den Rappen mit Macht.

«Nur weiter, nur weiter, Du wackeres Ross,
Nicht hemm' Dich der Flocken wirbelnder Tross!
Auf, renne, auf, fliege ins Dunkel der Nacht,
Als trüg' Dich wie Vöglein Gefieders Macht!
Was kümmert uns Frost, was kümmert uns Nacht,
Stets trotzen wir beide voll Muth ihrer Macht.
Ob auch der Schnee hat verwehet den Weg,
Wir finden im Felde doch jeglichen Steg.
Zwölf Monde schon stampft mir bei Nacht und
bei Tag

Dein Huf das Gefilde mit eilendem Schlag.
Ob peitschet der Sturm, ob des Regens Flut
Die Steppe, ob dörrt sie der Sonne Glut,
Zu jeglicher Zeit, zu jeglicher Stund'
Wohl eilten wir hin auf des Dörfleins Grund,
Und fanden dort unten ersehnte Rast
Und Lohn für des Rittes ermüdende Hast.
Nur weiter, nur weiter, Du wackeres Ross,
Nicht hemm' Dich der Flocken wirbelnder Tross!
O renne, o fliege ins Dunkel der Nacht,
Als trüg' Dich wie Vöglein Gefieders Macht!
Ach, wüsstest Du nur, ach, wüsstest Du nur,
Welch' Sorge und Furcht das Herz mir durchfuhr!
Uns ward erzählt die schreckliche Mär',
Dass auch im Dörflein die Seuche schon wär',

Im Dörflein, in welchem diejenige lebt,
Zu der hin die Seele in Liebe mir strebt.
Kosaken umreiten des Dörfleins Saum,
Dass niemand betrete, verlass' dessen Raum.
Das schwarze Weib, die furchtbare Pest,
Begehet darin ihr schreckliches Fest.
Sie wüthet gar grausam und mordet; der Wuth,
Dem schrecklichen Morden nichts Einhalt thut.
Vielleicht, ach, vielleicht schon hat sie zur Stund'
Ergriffen auch sie, in des Todes Schlund
Vielleicht schon gerissen... ach nein, ach nein,
Mein Gott, Du beschützttest mein Mägdelein!
O renne, o renne, Du wackeres Ross,
Ins Schneefeld hin durch der Flocken Geschoss!
Sieh, 's Herz zerfleischt mir der Sorge Pein,
O eile, o renne, mein Rösselein!*

Inmitten der Steppe ein Dörflein liegt,
Davor ein Kosak im Sattel sich wiegt.
Er zügelt das Ross, hält eifrige Wacht,
Nimmt lauschenden Ohres gar sorgsam Bedacht,
Dass Niemand vom Dorf auf die Steppe heraus
Sich wage, ins Dorf von der Steppe aus.

«Wer da?» der Kosak ruft hin in die Nacht.
«Nur stille, nur stille, Du treffliche Wacht,
Nur stille, nur stille und Sorge Dich nicht,
Ich bin es, Dein Freund, ein Kosak, der da
spricht!

Her über die Steppe führt mich mein Ritt,
Ins Dörflein lenk' ich des Rosses Tritt».
«Ins Dörflein, mein Freundchen, darfst Du mir
nicht,
Darin die Schwarze die Herzen nun bricht».
«Nicht schreckt mich des schwarzen Weibes
Gesicht,

Ins Dörflein zu reiten, wehre mir nicht!»
«Dem Hetman steh' mit dem Kopfe ich ein,
Dass niemand betritt mir des Dorfes Rain».
«Ich muss, o grolle mir, grolle mir nicht,
Hinein, eh' die Sonne das Dunkel durchbricht!
Sieh, Freund, im Dorfe ein Mädchen mir blüht,
Für welches mein Herz ist in Liebe erglöh't.
Ein Mädchen so jung, ein Mädchen so hold,
Ein Mädchen so lieb und so treu mir wie Gold!
Drei Tage schon sah ich nicht ihre Gestalt,
Zu ihr hin zieht mich der Sehnsucht Gewalt.
Ach, weiss Gott, ob nicht auch schon vielleicht
Das schwarze Weib hat ihr Antlitz gebleicht!

Die Sorge der Liebe, des Zweifels Pein,
Sie drängen mich mächtig zum Liebchen hinein.
Auch du bist voll Kraft und Jugendlust,
Mein Bruder, die Liebe in deiner Brust
Wird auch schon, so denk' ich, sich regen mit
Macht,
In deinem Herzen schon halten die Wacht:
Gewiss, Du fühltest mit mir wohl den Schmerz,
Die Angst, die heut' nachts mir erfüllen das
Herz!

Erlaub', o erlaub', dass ins Dörflein ich geh',
Dass wieder ihr strahlendes Antlitz ich seh'!»
«Wohlan denn, so geh! Ich halte Dich nicht,
Heraus Dich zu lassen, wehrt mir die Pflicht».

Von neuem sinkt auf die Erde die Nacht,
Der Sturm jagt über die Steppe mit Macht.
Die leichten Flocken treibet der Wind,
Zu wirbelnden Tanze verworren sie sind.
Zurück von der grausen Steppe, zurück,
O Reiter, versuch' nicht vermessen das Glück!
Den Reiter schreckt nicht Sturm, nicht Nacht,
Er reitet hinein in des Sturmes Macht.

Vor sich hält zart er ein Mädchen im Arm
Und lehnt es ans Herz und hält es warm.

«Ach, Ivan, Furcht beschleicht mir das Herz,
Ach, mich durchzucket unsäglicher Schmerz!»

«Geliebte, nicht schreck' Dich, nicht schreck'
Dich die Nacht,
Nicht schreck' Dich des Nordwinds stürmende
Macht!

Denn ich und mein treues, wackeres Ross,
Wir kennen der Steppe geräumigen Schoss.
Mein treuer Rappe ist frisch und stark,
Die Nacht dem Kosakenblick uns verbarg.
Weit hinten schon liegt der verseuchte Ort,
Ich bring' Dich, Geliebte, in sicheren Port,
Dahin, wo die Lüfte wehen noch rein,
Noch fremd ist der Seuche schreckliche Pein,
Und dort dann werden wir leben vereint,
In Glück und seligen Freuden geeint».

«Ach, Ivan, ach, Ivan, ich fürchte mich sehr,
Ach, mich, mich drückt es im Herzen so schwer!
Denn Vater und Mutter und Brüderpaar
Die Pest hat entrafft mir zur Todtenschar».
«Sie — klage, o klage mir nicht! — derzeit
Geniessen die ewige Seligkeit.

Ich werde dir Vater und Mutter sein,
Hab' innig ins Herz Dich geschlossen ein».
Der Jüngling drückt das Mädchen ans Herz
Und suchet ihm wegzuküssen den Schmerz.
Der Sturm dahin durch die Steppe braust,
Die beiden im Wirbel der Flocken umsaust.
Die Adern durchwühlt ihnen brennender Schmerz,
Das Grauen des Todes sich lagert aufs Herz.
«Mein Gott! Was soll die quälende Furcht,
Der Schmerz, der mir grausam die Adern durch-
In mir, ach, raset versengende Glut, [furcht?
Den Kopf mir erfasset des Schwindels Flut!»
«Geduld, geduld Dich kurze Zeit,
Zur rettenden Hütte ist's nicht mehr weit!»
Und weiter treibt durch die Nacht und den Schnee
Das Paar ins Gefild' der Verzweiflung Weh.
«Mein Gott, was bedeutet der bohrende Schmerz,
Die Angst, die mich quälet, mir schnüret das
Herz?

Ach, Ivan, ach, Ivan, ich denke, auch mich
Will ziehen die Schwarze als Beute an sich!»
«Ach, rede nicht, rede nicht so, Du mein Herz,
Du weckest in mir unsäglichen Schmerz!»
Und hin durch das Schneefeld fliehet das Paar:
Der Himmel uns vor der Schwarzen bewahr'!

«Warum doch kamst Du mich holen? Wozu?
Geweih't bist dem Tode mit mir nun auch Du»
«Mit Dir, meines Lebens Zierde und Lust,
Nur leb' ich und sterbe mit Deinem Verlust».
Und weiter treibt durch die Nacht und den

Schnee

Das Paar ins Gefild' der Verzweiflung Weh.
«Mein Gott, mein Gott, was bedeutet die Furcht,
Der Schmerz, der mir grausam die Adern durch-
furcht?»

Und weiter durchs Schneefeld eilet das Paar:
Der Himmel uns vor der Schwarzen bewahr'!
«Ach, Ivan, ach, Ivan, das schwarze Weib
Presst, würgt mich schon, das schreckliche
Weib!»

«O schweige, o schweige, Du Liebchen mein,
Mich fasset unsäglichen Grausens Pein!»
Und weiter treibt durch die Nacht und den Schnee
Den Reiter und sie der Verzweiflung Weh.
«Erbarme doch unser der Himmel sich,
Schütz' sie vor dem grausigen Tode und mich!»
«Ach, Ivan, ach . . . » ruft sie leise und bang,
Kein Wort mehr ihrem Mund sich entrang.
Bang drückt er die Maid ans geängstigte Herz
Und küsst ihr den Mund in Liebe und Schmerz,

Doch weh', ihre Lippen sich starr nun und kalt,
Gbleicht hat ihr Antlitz des Todes Gewalt!
Erst starret dem Jüngling vor Schauer das Blut,
Dann strömt durch die Adern ihm Fiebersglut,
Die Todte umschliesst er mit zitterndem Arm
Und sucht ihr zu küssen die Wangen warm.
Und weiter und weiter der Rappe flieht —
Umsonst, aus der Flucht nicht Rettung erblüht!
Wenn einmal das schwarze Weib sich erwählt,
Den sicher die Grause zur Beute auch zählt.
Dem Reiter versaget die junge Kraft,
Der finstere Tod ihm dieselbe entrafte,
Im Tode noch krampfhaft die Leiche er hält,
Vom Ross auf den eisigen Boden er fällt.
Im Tod noch umarmt auf dem Steppenfeld,
Nun liegen die Maid und der junge Held.
Der Sturm auf der Steppe die Flocken erhebt,
Das Paar er mit eisiger Decke umwebt.

Das Liebchen.

Prevedel A. Fustek.

Aufgebahrt im düst'ren Zimmer
Lag ein Jüngling bleich und stumm;
Kerzen brannten fahl am Sarge,
Rosen blühten ringsherum.

Von frühmorgens bis spät abends
Kamen Leute betend hin;
Alle kamen, und doch, jemand
Hatte kein Gebet für ihn!

Alle kamen, nur die Liebste
Ihres Todten nicht gedenkt,
Sie, das junge, holde Mädchen,
Dem er einst sein Herz geschenkt!

Vor dem Hause eifrig flüsternd,
Stand der jungen Mädchen Chor,
Und geheimnisvolle Worte
Wisperten sie sich ins Ohr:

«Alle kamen, alle kamen
«Und besprengten betend ihn;
«Nur die eine, nur die eine
«Nicht zum Abschiedsgruss erschien!

«Wie ich's dachte, wie ich's meinte:
«Sie ist falsch und ohne Herz!
«Niemals hat sie ihn geliebet,
«Nein, sie trieb mit ihm nur Scherz!»

Im Gemach die greisen Frauen.
Summen betend für und für;
Mit den dürrn Kiefern klappernd,
Schielen scharf sie hin zur Thür.

Jedermann mit Fleiss betrachtend,
Schütteln sie das graue Haupt,
Geben Ausdruck ihrem Grame,
Sagen sich, was jede glaubt:

«Seht doch, seht doch, alle kamen,
«Sie allein kommt nicht herein!
«Wer kann's fassen, wer kann's glauben,
«Kann man denn so herzlos sein?

«Mag's denn bleiben, wer kann's ändern,
«Schlecht ist's um die Treu bestellt!
«Kein Gemüt und kein Gewissen,
«Lieblos denkt die junge Welt!»

Doch am frühen Morgen tönte
Dampf der Glocke Todtenlied;
Wer ist's wieder, dessen Seele
In der Nacht von Erden schied.

Rasch verbreitet sich die Kunde,
Mann vernimmt sie allerwärts:
Ihr, der Braut des todten Jünglings,
Brach vor Gram das wehe Herz! —

„Slovanske knjižnice“

izšli so še ti-le:

27. — „Preskušnja in rešitev“ ali „Domā najbolje“, češki spisal X. Čekal, poslovenil Simon Gregorčič ml.
28. — Pedesetletnica Simona Gregorčiča. — Drago izdaje.
29. — Narodne pripovedke v Soških planinah, zbral in napisal A. G. H.
30. — Iz spisov Pavline Pajkove.
31. — Slike iz Prage. — češki spisal E. Herold, poslovenil Jos. Faganelj.
32. — I. „Ne bodimo lipov les!“. Češki spisal Fr. Pravda (Vojteh Hlinka), poslovenil Simon Pomolov. — II. „Blazni goslar“, češki spisal Josip Kajetan Tyl, poslovenil A. Petrič.
33. — „Gardist“, češki spisal Alojzij Jirasek, posl. A. Benkovič.
34. — I. „Ahla“. — II. „O nepravem času“, spisala Milena Mrazovič, poslovenila Minka V. č. — III. „Iz seia“, spisal Ksaver-Sándor Gjalski, poslovenil Kosec.
35. — „Gorjupa naša kupa“, poljski spisal Lucijan Tatomir („Lubawa“), poslovenil S. Tugomil. — „Kazanciči“, Povest iz življenja Bošnjakov, Hrvatski spisal Ivan Lepušić, poslovenil Ivan Čestimir.
36. — „V gradu in pod gradom“, Češki spisala Božena Nemčeva, Poslovenil Petrovič.
37. — „Godčevska Lizika“, Pripovedka, Češki spisal Vítězslav Halek, Posl. Anonym. — „Olga Žilinska“, Slika iz borbe Slovakov za svoj narodni obstanek. Spisal Jan Janča, Poslovenil Pohorski.
38. in 39. — „Izbrane pesni“, Zložil Anton Funtek.
40. — „Materin blagoslov“, Igra v treh dejanjih, Spisal Anton Klodič-Sabladoski.
41. — „Posavček“, Slika iz življenja v polpretekli dobi, Spisal Anton Sušnik.
- 42-43. — I. „Smódin“, Povest, Spisal Dobrávec. — II. „Za negotovimi jezicami“, Vaška povest, Slovaški spisala Ljudmila Podjavorinska, poslovenil Anonym.
- 44-45. — Poezije, Zložil Josip Pagliaruzzi-Križan, II.
46. — „Ikonija“, vezirjeva mati, Srbski spisa Čeda Mijatović, Poslovenil Podravski.
47. — „Narodne pripovedke v Soških planinah“, III. — Iz zbirke Jos. Kende in A. G.
- 48-49. — Poezije, Zložil Josip Pagliaruzzi-Križan, I.
- 50-51. — „Preko morja“, Hrvatski spisal Evgenij Kumičić, Poslovenil A. Z. Lovanski.
- 52-53-54. — „Zbrani spisi“, III. knjiga, Spisal Josip Pagliaruzzi-Križan.